

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

*Janova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si*

Univerzitetni program Geodezija,
smer Prostorska informatika

Kandidatka:

Mojca Turk

Problematika terminologije v prostorsko načrtovalski stroki

Diplomska naloga št.: 655

Mentor:

izr. prof. dr. Anton Prosen

Somentor:

asist. Tadej Žaucer

Ljubljana, 6. 10. 2005

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Mojca Turk izjavljam, da sem avtorica diplomske naloge z naslovom: “**PROBLEMATIKA TERMINOLOGIJE V PROSTORSKO NAČRTOVALSKI STROKI**”.

Ljubljana, september 2005

(podpis)

IZJAVE O PREGLEDU NALOGE

Nalogo so si ogledali učitelji smeri prostorska informatika:

BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

- UDK:** 711:801.316.4(043.2)
- Avtor:** Mojca Turk
- Mentor:** izr. prof. dr. Anton Prosen
- Somentor:** asist. Tadej Žaucer, univ.dipl.inž.arh.
- Naslov:** Problematika terminologije v prostorsko načrtovalski stroki
- Obseg in oprema:** 80 str., 2 pregl., 9 sl.
- Ključne besede:** prostor, urejanje prostora, prostorsko načrtovanje, prostorski razvoj, urbanistično načrtovanje, krajina, termin, terminologija, zakonodaja, stroka

Izvleček

Diplomska naloga obravnava problematiko terminologije prostorsko načrtovalske stroke. Skozi nalogo je prikazana neenotnost izrazja, nejasnost in dvoumnost, večkrat celo nerazumljivost terminov. Diplomska naloga vsebuje zbrane in izpopolnjene, nedvoumne pojasnjene izraze s področja urejanja prostora, poenoteno pripravo vsebinske razlage posameznih pojmov, z različnimi razlagami, prikazana nesoglasja med strokovnjaki iste stroke ter med strokovnjaki različnih strok ter droben primer terminologije s sosednjo državo Italijo. Prikazana so nesoglasja v obliki pojmovnih sistemov. Navedene so nekatere ugotovitve glede starosti vira, vrste literature in velikosti obsega vira. V nalogi je dan poudarek na poenotenju terminologiji urejanja prostora.

BIBLIOGRAPHIC – DOCUMENTALISTIC INFORMATION

UDC: 711:801.316.4(043.2)
Author: Mojca Turk
Supervisor: izr. prof. dr. Anton Prosen
Co-mentor: asist. Tadej Žaucer, univ.dipl.inž.arh.
Title: Problems of terminology in profession of spatial planning
Notes: 80 p., 2 tab., 9 fig.
Key words: physical space, spatial planning and management, spatial planning, spatial development, urban planning, landscape, term, terminology, legislation, profession

Abstract

Graduation thesis is about problems of terminology of spatial planning. Through thesis is shown disunion of terminology, undistinctness and ambiguity, in many times also incomprehensibility of terms. Graduation thesis contains collected and improved, unambiguous explained expressions of domain of spatial planning, uniformed preparation explanation of contain of some conceptions, with different explanations, shows disharmony between experts of the same profession and between experts of different profession and contains a small exsample of terminology in Italy. There is shown disharmony in shape of conception of the system. There are stated some discoveries about the age of the source, sort of literature and expanse of the source. Main stress is on uniform of the terminology of spatial planning.

ZAHVALA

Za pomoč pri nastajanju diplomske naloge se iskreno zahvaljujem mentorju izr.prof. dr. A. Proseni in somentorju asist. T. Žaucerju, univ.dipl.inž.arh. Hvala tudi vsem prijateljem za moralno podporo ter kolegom s fakultete. Seveda pa ne smem pozabiti tudi svojih staršev in družine, ki so mi bili v oporo v vseh letih študija.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	Predstavitev problema	1
1.2	Izhodšče in opredelitev problema	2
1.3	Metodologija naloge	7
1.4	Namen in cilj naloge	9
1.5	Pričakovani rezultati	10
2	TEORIJA UREJANJA PROSTORA	11
2.1	Urejanje prostora in prostorsko načrtovanje	11
2.2	Stanje in perspektive prihodnosti prostorskega urejanja	12
2.2.1	Stanje in perspektive prihodnosti prostorskega urejanja	12
2.2.2	Institucionalne in pravne strategije izvajanja prostorskega planiranja	13
2.2.3	Ekonomске in finančne osnove dejavnosti urejanja prostora	15
2.2.4	Tehnološke in tehnične strategije	17
2.2.5	Promocijske strategije	18
2.2.6	Sodelovanje javnosti	20
2.2.7	Vsebinske prvine spremljanja prostorskih pojavov in procesov	21
2.3	Nekaj misli o prihodnjem razvoju prostorskega planiranja v Sloveniji	22
3	TERMINOLOGIJA	28
3.1	Uvod v terminološko vedo	28
3.1.1	Termonologija – leksikologija	28
3.1.2	Splošni jezik – strokovni jezik	28
3.1.3	Pomen terminologije	29
3.1.4	Naloge terminološke vede	30
3.1.5	Vrsta reprezentacije	30
3.1.6	O terminološki problematiki	30
3.2	Pojmi in pojmovni sistemi	31

3.2.1	Razmerja med pojmi	31
3.2.2	Pojmovni sistemi	32
3.2.3	Vrste predstavitve pojmovnih sistemov	32
3.2.4	Večjezikovni pojmovni sistemi	32
3.3	Termini	33
3.3.1	Poimenovanje	33
3.3.2	Prezemanje terminov	34
3.3.3	Izlastnoimenski termini	37
3.4	Terminografija	38
3.4.1	Definicije in razlage pojmov	38
3.4.2	Namen terminografije	39
3.4.3	Vrste terminografskih del	39
3.4.4	Terminografija za prevajaske namene	40
4	TERMINOLOGIJA UREJANJA PROSTORA	
4.1	Pregled gradiv	41
4.1.1	Zakonodaja (starejša in veljavna)	41
4.1.2	Urbanistični terminološki slovar (1975)	41
4.1.3	Mala splošna enciklopedija	42
4.1.4	Slovar slovenskega knjižnega jezika (2002)	43
4.1.5	Leksikon geografije podeželja (Kladnik, 1999)	43
4.1.6	Druga gradiva	43
4.2	Prostorsko načrtovalska stroka	44
4.3	Razlaga nekaterih pomembnejših terminov in njihova analiza	48
4.4	Grafični prikaz terminov	70
4.5	Droben primer urejanja prostora z Italijo	74
5	ZAKLJUČEK	77

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Definicija terminologije po ISO 1087 (ang.), str. 29

Preglednica 2: Definicija terminologije v prevodu (slo.), str. 29

KAZALO SLIK

- Slika 1: Shematični prikaz analize terminov po ZUreP-1 in ZVO-1, str. 44
- Slika 2: Shematični prikaz končnega rezultata, str. 44
- Slika 3: Shematični prikaz analize terminov po ZUreP-1 in ZVO-1, str. 67
- Slika 4: Shematični prikaz analize terminov po ZUreP-1 in ZVO-1, str. 67
- Slika 5: Shematični prikaz analize terminov po Urbanističnem terminološkem slovarju, 1975, str. 68
- Slika 6: Shematični prikaz analize terminov iz definicije o vzdržnem prostorskem razvoju, str. 69
- Slika 7: Grafični prikaz terminov, analiziran po ZUreP-1, str. 70
- Slika 8: Grafični prikaz terminov, analiziran po Urbanističnem terminološkem slovarju, 1975, str. 71
- Slika 9: Grafični prikaz terminov, analiziran po avtorjih: Lah, Pogačnik, Prosen, str. 72

1 UVOD

1.1 Predstavitev problema

Tako pri obravnavanju prostorskih pojavov in gibanj kot pri delovanju na katerem koli področju je jezik sredstvo sporazumevanja, prenašanja misli, znanja in izkušenj. Zato je še posebej pomemben za skupinsko in organizirano delo, za urejanje odnosov med ljudmi, ljudi do prostora, okolja. Tako kot je pestra narava in naš prostor v njej, kot je barvita vsebina našega življenja in kultura, je bogato tudi izrazje. Prostor pa je nasploh kompleksna stvarnost, zato ga je mogoče obravnavati le celovito, interdisciplinarno. To široko obzorje upošteva ta diplomska naloga.

Naš čas zaznamujejo tudi preraščanje v družbo, temelječo na znanju, globalizacija gospodarskih in drugih odnosov v svetu in posameznih deželah, trajnostni razvoj in tri sestavine graditve blaginje: gospodarska, prostorska in socialna. Zaznamuje ga tudi težnja, da bi s pospeševanjem nosilnih tokov hitreje zmanjševali razliko do ustvarjalne ravni razvitih držav. Dosežki pa niso samo koristni, temveč so na poti do njih ovire, pojavljajo se stranski učinki dejavnosti, težave in celo krize. Zato morajo tudi gibanja v prostoru upoštevati vse tokove in ustrezno učinkovati. V razsežnosti tega obzorja se kristalizira znanje o prostoru, poznavanje pojmov in prostorsko izrazje.

Prostorsko načrtovanje kot izrazito multidisciplinarna dejavnost uporablja pojme iz množice raznovrstnih disciplin. Izločitev te ali one bi lahko pomenila siromašenje ustaljenega ali uporabljenega izrazja. Prostorsko načrtovanje ni skupek posameznih akademskih disciplin, temveč sebi lastna disciplina z ustaljenim in pripadajočim terminološkim izrazjem. Če je prostorsko načrtovanje v nekaterih državah EU lastna akademska disciplina z lastnim izrazjem, je tudi v Sloveniji čas, da se umakne iz akademskih disciplin arhitekture in krajinske arhitekture ter geografije in se udejanji kot samostojna.

Problem nastane tudi pri uporabi različnih pojmovnih sistemov. Če bi v slovenskem terminološkem okolju že obstajal kakšen primeren terminološki slovar, ki bi bil uporabljen

tudi v praksi, določeni problemi ne bi nastajali. Terminološki slovar je potreben, saj tako delo še ni bilo temeljito narejeno in ravno zato si vsak avtor stvari razlaga na svoj pojmovni sistem. Če bi terminološki slovar že obstajal, sedaj ne bi imeli take zmede na tem področju.

Namen diplomske naloge je dokazati, da pojmovni sistemi med seboj niso kompatibilni, izdelati teoretične podlage in pojasniti razloge, zakaj v slovenski terminologiji vlada takšna zmeda pri uporabi terminov v povezavi z urejanjem prostora. Poleg tega gre za raziskovanje in iskanje teoretičnih dokazov, analiziranje in utemeljevanje razlogov, zakaj bi bilo treba poenotiti terminologijo. Naloga je zasnovana kot priprava temeljev za skupni strokovni jezik. Najprej je z nekaterimi razlagami in analizami predstavljena zmeda, ki nastaja ob tako različni uporabi pojmov, ki so lahko sorodni ali pa sploh ne. Enotna terminologija bi olajšala medsebojno sporazumevanje med strokovnjaki različnih strok, ki sodelujejo pri urejanju prostora. S tem bi postalo lažje tudi izobraževanje bodočih strokovnjakov ne glede na kateri instituciji se izobražujejo. V nalogi je predstavljena tudi droben primer s sosednjo državo.

1.2 Izhodišče in opredelitev problema

Razvoj stroke se med drugim kaže tudi v uporabi strokovnih izrazov. Strokovnjak se loči od nestrokovnjaka predvsem v načinu izražanja in po uporabi izrazov, ki so v stroki dogovorjeni in ki jih jezikovna stroka uvrsti v svoje slovarje in leksikone. Urejanje prostora oziroma prostorsko načrtovanje je izrazito interdisciplinarna stroka in že zaradi tega bi morala imeti dogovorjene izraze.

Že takoj v izhodišču naletimo na osnovni problem pri uporabi izrazov, saj smo negotovi že ob besedah prostorsko načrtovanje ali prostorsko planiranje. Je kakšna razlika med tema besednima zvezama? Ali je razlika samo v času, v katerem so ta izraza uporabljali?

Ugotovimo, da med njima ni bistvene razlike. Načrtovanje ali planiranje imata enak pomen, vendar ne isti. Glagol planiranje izhaja iz samostalnika plan in načrtovanje iz načrta. Včasih se je več uporabljalo planiranje (Zakon o urejanju prostora iz leta 1984), danes (po osamosvojitvi) ga je nadomestilo načrtovanje. Načrt je slovenski izraz.

Za lažjo utemeljitev pogledjmo dokumente za urejanje prostora (ZUreP, 1984), ki so razdeljeni po nivojih od prostorskega plana države, občine do regionalnega prostorskega plana. Znotraj plana je naveden npr.: zazidalni načrt. Gledano hierarhično lestvico pojmov je planiranje (plan) včasih pomenilo več kot načrtovanje (načrt), danes pa med njima ni razlike.

Izraz planiranje izhaja iz nemške besede Planung, kar pomeni v prevodu planiranje, načrtovanje. Torej isti pomen. Torej, če govorimo v slovenskem govornem območju, bomo rajši uporabljali slovenski izraz načrtovanje. Čeprav nekateri strokovnjaki še vedno trdijo, da je planiranje bolj obsežen pojem, kar izhaja iz uporabe obeh izrazov v preteklosti v sistemu »planskega gospodarstva« in je podkrepljeno z zakonsko (stara zakonodaja) normiranimi izrazi plan (dolgoročni, srednjeročni) in načrt (ureditveni, lokacijski, zazidalni). Poudarek je na tem, da v stroki ni soglasja, zaradi česar je naše stališče tako.

Prostorsko načrtovanje je izrazito interdisciplinarno področje, kjer nastane vprašanje, katere so discipline, ki spadajo zraven. Ključna področja stroke, ki so tesno povezana s prostorskim načrtovanjem, so naslednja:

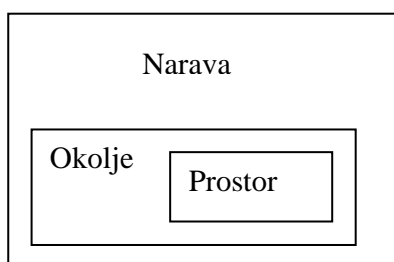
- Prostorsko načrtovanje
- Regionalno planiranje
- Urbanizem
- Arhitektura
- Krajinska arhitektura
- Geografija
- Demografija
- Geodezija
- Gospodarjenje z zemljišči
- Varstvo narave
- Ekologija
- Varstvo okolja
- Geografija
- ...

Rezultat vsega je, da je strokovnih izrazov absolutno preveč. Velikokrat v različnih strokah najdemo različne razlage določenih pojmov. Vse to pa povzroča veliko zmedo pri opredelitvi

določenega termina in njegovi konkretni definiciji v neki dani situaciji. Posledično pride do težav, ker se pojavlja vse preveč gesel za razlago ter pomanjkanje potrebnega znanja za organizacijo projekta ter obenem pravilno obnašanje pri tem.

Naslednja stopnja problema naloge je v razumevanju hierarhije pojmov »prostor«, «narava» in «okolje». Spodaj je samo prikazano, na kakšen način bo potekala analiza pojmov in njihova predstavitev. Pri analizi se upošteva tako strokovna literatura kot tudi zakonodaja.

Naloga pojem *narave* obravnava in razčleni kot celoto materialnega sveta in sestav z naravnimi zakoni med seboj povezanih ter soodvisnih delov in procesov. Človek je sestavni del narave, tj. karkoli si lahko zamislimo kot obstoječe in pojmljivo. Razsežnost narave je odvisna od filozofskega pogleda na svet. Iz tega preidemo na obravnavanje pojma okolje, ki ga ZVO-1 definira kot tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja. Torej s tem je izločen tisti del stvarstva, kamor ne seže vpliv človekovega delovanja in je razvidno, da je okolje samo del narave, saj so vsakemu opazovalcu razvidne njune meje. V povezavi s tema dvema pojmomoma je preprosteje ugotoviti tudi pomen pojma prostor, ki ga ta zavzema. Po veljavnem Zakonu o urejanju prostora (2002) v Sloveniji je pojem prostor sestav fizičnih struktur na zemeljskem površju ter nad in pod njim, do kamor sežejo neposredni vplivi človekovih dejavnosti. Zadnji termin, a vsekakor nič manj pomemben od ostalih dveh, začrta znotraj narave in okolja meje, tako da si lahko ustvarimo jasno sliko o hierarhiji teh treh terminov (Slika 1).

Slika 1: Shematični prikaz analize terminov po ZUreP-1 in ZVO-1

Zgoraj je samo en primer prikaza terminov. Tukaj temelji analiza na osnovi zakonskih definicij. Kasneje pa bo analiza temeljila na razlagah drugih virov in njihovi primerjavi. Tako

bo vsak termin po literaturi dobil grafični prikaz, ki bo kazal na razliko med viri. Naš namen je iz določenega vira prikazati pripadajoči pojmovni sistem.

Prvi poskusi izdelave terminoloških slovarjev so se začeli že globoko v preteklosti in tako rekoč je veliko pojmov, ki so že definirani. Tudi na slovenskem govornem področju že imamo terminološki slovar. Imenuje se Urbanistični terminološki slovar, nastal leta 1975. Ampak določene stvari se skozi čas spreminjajo, kot se spreminjajo stroka, ljudje, zakonodaja ter človekovo razumevanje vsega naštetega. Zato se pri tem delu zahteva še posebna pazljivost. Tako se lahko zasledi, da ima npr. pojem prostor nešteto različnih definicij v zakonu oziroma razlag v strokovni literaturi. Tako je v prejšnji zakonodaji oziroma zdaj, veljavni zakonodaji vsekakor preozko definiran, enako je v različni strokovni literaturi, kjer ga zato lahko razumemo na več načinov. Prostor ima lahko pred sabo določen pridevnik, ki nakazuje na pomen tega termina, lahko je to matematični prostor, prostor z vidika ohranjanja narave, fizični, vplivni prostor, arhitekturni itd. Na tem mestu smo lahko precej kritični do zakonodaje, ki je glede definiranja pojmov zelo površna. Taki so zakon o urejanju prostora, o varstvu okolja, o ohranjanju narave itd. Vendar je potrebno poudariti, da zakon, ki je veljaven za neko stroko, seveda opredeljuje pojme s tega vidika in ne z vidika na splošno. Tako se za primer Zakon o varstvu okolja drži opredelitve kot npr.: »okolje v tem zakonu«.

V središču obravnave v tem delu so prostor z njegovimi sestavinami, urejanje prostora in instrumenti ter ukrepi, s katerimi se načrtujejo in uresničujejo ureditve prostora ter področja oziroma dejavnosti, ki so z urejanjem prostora tako tesno povezane, da jih je skupaj s prostorskim načrtovanjem mogoče uvrščati na širše področje urejanja prostora.

Za urejanje prostora smo leta 1975 dobili prvi urbanistični terminološki slovar, ki je napisan v slovenskem jeziku. Izrazi, ki jih vsebuje slovar so izhajali iz takratne zakonodaje in strokovne prakse. Podrobnejša analiza kaže, da je bilo več poskusov, da bi dobili primeren slovar, vendar rezultati niso bili ustrezno publicirani in uveljavljeni. V začetni fazi nastajanja novega slovarja bi bilo smiselno vse dosedanje gradivo zbrati in ga ovrednotiti, uporabne izraze pa tudi uvrstiti v nastajajoči novi slovar.

Ponekod v drugih državah posvečajo posameznim disciplinam v razvoju strokovnih izrazov veliko pozornost. Strokovni jezik je osnova za sodelovanje in razumevanje med prostorskimi načrtovalci, med posameznimi sektorji in strokovnjaki. Še posebej so strokovni izrazi pomembni v fazi izobraževanja prostorskih načrtovalcev.

Strokovnjaki menijo, da je slovenska terminologija s področja urejanja prostora slaba in da nastajajo veliki problemi predvsem pri neposrednem prevodu slovenskih strokovnih tekstov v tuje jezike.

Sprejem nove zakonodaje s področja prostorskega načrtovanja in pridružitve Slovenije EU terja od državne uprave, da predpise prevaja v angleščino (oz. nemščino), kar pomeni, da se morajo izrazi za posamezno strokovno področje v Evropi poenotiti, to pa velja tudi za prostorsko načrtovanje.

Spodaj navedeni problemi, ki jih navaja že sam urbanistični terminološki slovar (1975), ostajajo tudi problemi današnjega časa, kar je še posebno kritično in skrb vzbujajoče. Torej v vseh teh letih bi lahko rekli, da nismo naredili ničesar oziroma zelo malo za napredek na slovenskem govornem področju. Problemi so naslednji:

- neenotna metodologija urejanja prostora in prostorskega načrtovanja,
- nejasna in dvoumna, večkrat celo nerazumljiva, predvsem pa neenotna terminologija,
- neenotno obravnavana vsebina,
- neenotni kriteriji,
- analize in prognoze, ki ne slonijo na časovno enotnih in primerljivih izhodiščih in
- tehnično pestro, predvsem pa neenotno prikazovanje gradiva, predvsem namembnosti prostora.

1.3 Metodologija naloge

Metodološki pristop k pisanju diplomske naloge bo potekal v več korakih.

Prvi in najpomembnejši korak je pristop k nalogi. Problem bo potrebno definirati, določiti izhodišča in natančno opredeliti problem.

V drugem koraku bo poudarek na študiju literature. Tu gre za nabor virov, verodostojnih podatkov, različne druge literature. Podatke bo potrebno ovrednotiti.

V tretjem koraku bo potekala obdelava in analiza pojmovnih sistemov stanja terminološke problematike prostorsko načrtovalske stroke.

Četrty korak bo predstavljal grafični prikaz pojmovnih sistemov za lažje in hitrejše razumevanje. Ponazoritev pojmovnih sistemov bo nazorno predstavila problematiko terminologije v omenjeni stroki.

V petem koraku pa bodo analizirane razlike med njimi.

Pri pripravi naloge je večinoma uporabljena zakonodaja na nekaterih področjih in različni slovarji, enciklopedija in druga strokovna literatura, tudi univerzitetni učbeniki. Torej, če je naloga razdeljena na dve fazi, bi bila lahko prva faza študija raznolikosti terminov v okviru naše države, temu pa bi sledila druga faza, ki pa predstavlja delno primerjavo s tujimi, sosednjimi državami oziroma natančneje z Italijo.

Proces zbiranja, analize in sinteze informacij je zahteven in dolgoročen proces. Pri tem je bilo treba upoštevati tudi naslednje kriterije:

- starost vira,
- vrsta literature in
- velikost obsega virov.

Poiskati je bilo potrebno čim več različnih virov, iz različnih področij, v katerih se najde definicije raznih pojmov vsebinsko ali kako drugače povezanih s terminom prostor. Vsak pojem je bilo treba posebej definirati, ga analizirati, preveriti, ali je v določeni stroki pravilno uporabljen, katera literatura ga povzema v takem pomenu in koliko je vir star. Na koncu pa je sledila primerjava nastalih pojmovnih sistemov.

Pomembno je, da ločimo med definicijo in razlago. Definicija je nedvoumen jezikovni opis pojma s pomočjo že znanih pojmov. Razlaga je opis pojma brez uvrščanja v pojmovni sistem. Definicije uporabljajo zakonski akti.

Definicija pojma je ključna za določitev ustreznega termina, zato mora jasno izražati razmerje pojma do drugih pojmov v sistemu. Pojmi, ki jih uporabimo v definiciji, morajo biti definirani v okviru iste publikacije oziroma se moramo nanje sklicevati. Izogibati se je potrebno krožnih definicij: pojem definiramo z drugim pojmom, ki je definiran s prvim pojmom. V publikaciji mora biti jasno označeno, komu je definicija namenjena in ustrezno kako natančna je (definicija v srednješolskem učbeniku oz. v znanstvenem priročniku).

Pomembno se je zavedati razlike, ki jo opazimo pri prebiranju zakonskih aktov oziroma druge strokovne literature. Konkreten zakon uporablja definicije. Le-te so večkrat ozke in natančne. Zakon ne želi uvajati terminologije. Zakon samo definira terminologijo, ki je že v splošni rabi in uporabi,.

Namen, ki je izhajal iz tega dela, je bil, da lahko predstavimo tako besedilno kot grafično, kakšna nejasnost terminov obstaja v sami stroki, med strokami in med strokami različnih držav.

Izdelava diplomske naloge in posledično tudi nizanje teoretičnih osnov za izdelavo terminološkega slovarja zahteva po pravilu dovolj multidisciplinarno delo, in veliko strokovnih izkušenj. Poleg navedenega pa delo na takem projektu zahteva dobro poznavanje stroke, tako doma kot tudi v tujini.

1.4 Namen in cilj naloge

Problematika terminologije prostorsko načrtovalske stroke ima več namenov.

Glavni in osnovni namen je prikazati neenotnost na tem področju, doseči določeno stopnjo razumevanja terminologije, doseči tudi poznavanje terminoloških izrazov in problemov, ki nastajajo pri nedosledni uporabi teh terminov. Samo z dosledno uporabo terminov bi se lahko izognili takemu neredu.

Naš namen je tudi prikazati in opozoriti na neenotnost izrazov, opozoriti na nejasno in dvoumno, večkrat celo nerazumljivo, predvsem pa neenotno terminologijo, neenotno obravnavano vsebino, neenotne kriterije, tehnično pestro, predvsem pa neenotno prikazovanje gradiva.

Nujno je tudi prikazati razloge, zakaj bi bilo potrebno zmanjšati obseg strokovnih izrazov, da bi se lahko izognili zmedi v terminologiji, tudi predstaviti razloge za poenotenje terminov, lažje razumevanje.

Prikazati bi želeli probleme, ki nastajajo pri neposrednem prevodu slovenskih strokovnih tekstov v tuje in obratno.

Primerjati želimo terminologijo na slovenskem govornem področju s tujim primerom.

Cilji naloge so:

- zbrati in pojasniti temeljne pojme s področja urejanja prostora in jih sistemsko analizirati, izdelati pojmovne sisteme, iz katerih bi bila lepo razvidna tudi hierarhija pojmov,
- z različnimi razlagami dokazati, pojasniti nerazumevanje pojmov,
- prikazati nesoglasja med strokovnjaki iste stroke ter med strokovnjaki različnih strok,
- primerjati terminologijo s sosednjo državo Italijo.

1.5 Pričakovani rezultati

Bistven rezultat, ki ga pričakujemo od naloge, je:

- sestava pojmovnih sistemov na podlagi odnosov med pojmi, njihova hierarhija, pomembnost (npr.: narava, okolje, prostor),
- razjasnjeno stališče, pogled na rabo termina (npr.: planiranje, načrtovanje),
- prikaz neenotnosti v rabi, dvoumnost nekaterih terminov,
- uprizorjena jasna slika, kako na razumevanje terminov vpliva starost, strokovno poreklo in obseg vira,
- kot rezultat pridobiti tudi razlike med primerjavo terminologije na slovenskem govornem področju s tujo terminologijo,
- ocena stanja terminologije na slovenskem govornem področju.

2 TEORIJA UREJANJA PROSTORA

2.1 Urejanje prostora in prostorsko načrtovanje

Urejanje prostora je stalen proces in zato je prostorsko načrtovanje prej priprava in utemeljitev urejevalnih postopkov in posegov v ta proces kot pa predpisovanje nekega končnega stanja. Prostorski plan kot dejanje pa je oblikovano časovno in fizično sosledje uresničitev prostorskih posegov ali podrobnejših planskih dokumentov, opredeljenih na ravni vizije. Takega izhodišča ne bi smeli tolmačiti kot nekakšno pasivno spremljanje spontanih ali celo stihijskih procesov preobrazbe prostorskih struktur, temveč kot realno oceno njihove širine in globine in zaradi tega tudi kot realno oceno obvladljivosti problemov in nalog, ki se nam z njimi pojavljajo. Na procese prostorskega razvoja in preobrazbe mest, krajine ali izvirne narave vplivajo številni dejavniki. Njihov vpliv je neposreden ali posreden, v njihovem vplivu odkrivamo zakonitosti in naključja, izražene interese socialnih skupin ali celo posameznikov. Spremembe so soodvisne, v okoliščinah togih prostorskih struktur počasne, komaj opazne, spet drugje pa hitrejše in zelo očitno pogojene s tehnološkim razvojem, s spremembami v sestavu družbenih vrednot ali celo pretresi naravnih ali po človeku povzročenih katastrof.

Povezanost urejanja prostora in prostorskega načrtovanja jasno zarisuje stroka. Namreč iz različnih razlag je razvidno, da je urejanje prostora nadpomenka prostorskega načrtovanja oziroma je prostorsko načrtovanje le del urejanja prostora.

Lah, 1995, v svojem leksikonu ne navaja gesla urejanje prostora, pač pa pod geslom prostorsko planiranje povzema, da je to urejanje prostora z načrtovanjem njegove smotrne rabe, razmeščanjem dejavnosti v njem, določanjem namembnosti zemljišč – vključno z varovanjem zaščitene območij, kar samo po sebi tudi kaže, da se prostor ureja tudi z drugimi orodji, oziroma da je urejanje prostora več kot samo prostorsko načrtovanje oziroma načrtovanje njegove rabe in razmestitve dejavnosti v njem.

Iz zgornjega je razvidno, da se govori o strokovnem jeziku, o izrazju določenega strokovnega področja. V ospredju je terminološka problematika, ki se kaže v spreminjanju izrazja.

2.2 Stanje in perspektive prihodnosti prostorskega urejanja

2.1.1 Stanje in perspektive prihodnosti prostorskega urejanja

V Končnem poročilu o globalni viziji prostorskega razvoja Slovenije (2000) je zapisano, da je za prostorsko planiranje kot organizirano dejavnost, ki se je razvila šele v 20. stoletju zaradi potrebe po racionalnem in kulturnem usmerjanju burnega razvoja industrijske proizvodnje in le-to spremljajočega procesa urbanizacije, zlasti v njenih začetnih fazah urbane koncentracije in suburbanizacije, je pomembno, da razvoj proizvodnje in vseh drugih človekovih dejavnosti, (tja do rabe prostega časa), poteka v sektorsko ali resorno organiziranem upravljanju, ki spet sledi vse višji specializaciji proizvodnih in drugih nalog ... S tem pa se tvorijo vedno bolj fragmentirani vzorci odločanja, parcialni pristopi in rešitve, ki ne morejo predvidevati vseh posledic odločitev ali dogajanj. Zaradi vsega tega naj bi se v okviru organiziranega upravljanja s prostorom, kamor sodi tudi dolgoročno prostorsko planiranje s svojimi povezavami z načrtovalskimi disciplinami, kakršne so arhitektura, urbanizem, krajinska arhitektura pa tudi gradbeništvo, razvijali tudi celovite razvojne vizije in z njihovo pomočjo opredeljevali strateške okvirje in cilje uravnoteženega razvoja. V sodobnih pogojih katastrofalnega razvrednotenja naravnega in ustvarjenega okolja je bila ta naravnost nadgrajena s teoretičnimi (in upajmo, da tudi praktičnimi) koncepti, kakršen je npr. koncept vzdržnega razvoja.

Zavedajoč se, da ima vsak sektor ali resor organizirane (in vse bolj specializirane) družbe neko svojo razvojno vizijo in nek svoj dolgoročnejši plan, je državna uprava na področju okolja in prostora sprožila dejavnost, ki naj bi bila vodilna v globalni viziji prostorskega razvoja.

Pri tem je pomembno:

- postavljanje in izbor prioritet vizije prostorskega razvoja,
- opredelitev ukrepov za uresničitev / operativni program ukrepov in
- delo z javnostjo za podporo pri izvajanju.

2.2.2 Institucionalne in pravne strategije izvajanja prostorskega planiranja

Takoj na začetku je potrebno pojasniti zavestno odločitev za rabo besedne zveze *prostorsko planiranje*¹. Tu je poglobitni namen v tem, da damo večji poudarek planiranju kot procesu kot pa planu kot produktu. Ta namen je utemeljen tudi z dejstvom, da predvidevamo diferenciacijo planov na različnih ravneh organizacije prostora, tj. predvsem na regionalni ravni, in da želimo poudariti pomen fleksibilnega, prilagajajočega se oz. responzivnega plana, seveda spet zaradi hitrih in kompleksnih sprememb, ki jih prinaša sodobna stvarnost v svetu in še posebej v okviru Evropske unije.

Naslednje pojasnilo je povezano s poglobitnim ciljem izdelave strategije prostora. Ta je po vsebinski plati zajel vse tiste prvine, ki so »podsistemi v sistemu« (ali sistemih) širšega prostora. Vključuje vsa infrastrukturna omrežja, ki se navezujejo na širša evropska oz. kontinentalna oz. mednarodna omrežja za promet in informacijske komunikacije vseh vrst, prenos energije ipd. Dalje gre za soodvisni sistem ali sisteme poselitve, pri čemer so v ospredju planerske pozornosti somestja. Zajema tudi zavarovana območja naravne in kulturne krajine z vsemi prviniami biološke raznovrstnosti, pri slednji pa zlasti za območja s specifično izrazno identiteto. Gre za zagotavljanje možnosti učinkovite ekološke sanacije najbolj prizadetih delov prostora in seveda za prostorske možnosti razvoja novih dejavnosti itd. Nenazadnje je smoter državnega plana podan glede na okoliščino nedorečene upravne strukture na regionalni in lokalni ravni, kjer je sicer (v razvitih državah) težišče dejavnosti načrtnega urejanja prostora.

Končno poročilo o globalni viziji razvoja Slovenije, ki ga je izdelal Urbanistični inštitut RS, 2000, omenja tudi naslednja dejstva v zvezi z institucionalno in pravno strategijo izvajanja prostorskega načrtovanja:

¹ Termin prostorsko planiranje je v nalogi naveden le takrat, ko gre za neposredno citiranje vira, v katerem je uporabljena ta besedna zveza. V vseh ostalih primerih je uporabljen termin prostorsko načrtovanje.

- po ustanovitvi samostojne države in izrednih razmerah, ki jih je pogojevala vojna, izguba tržnih in drugih povezav s prejšnjo skupno federalno državo pa tudi vojne in druge izredne razmere v neposredni bližini, je ostal v veljavi stari pravni in dolgo časa tudi upravni sistem. Nove zahteve, zlasti pa zahteve 'servisiranja' razvijajoče se tržne ekonomije in privatizacije na področju zemljišč in nepremičnin, v starih predpisih niso imele ustrezne opore;
- po skoraj desetih letih poskusov (in kar številnih osnutkov) smo dobili temeljni zakon o urejanju prostora in s tem pravno doktrino, ki bo utrjevala zmožnosti in avtoriteto upravnih in strokovnih služb, ki se soočajo z naraščajočim številom nameravanih ali kar izvedenih oz. izsiljenih posegov v prostor (pravni vidik);
- ker dolgo nismo imeli temeljnega zakona o urejanju prostora, temeljni zakon o varstvu okolja pa je bil presplošen in tudi v izvedbenih aktih neprilagojen strokovni doktrini prostorskega planiranja in urbanizma (kot izredno močnih orodij varstva in izboljševanja okolja), nismo imeli nujno potrebnih zakonskih predpisov v zvezi z zemljiško politiko oz. stavbno-zemljiškim gospodarstvom (na tem področju sta bila urejanje prostora in urbanizem vedno v nedekvatni senci interventnega zakona o zaščiti kmetijskih zemljišč iz zgodnjih 80-tih let ...);
- nepremišljena in z vidika učinkovitosti nedorečena reforma krajevne samouprave je imela za posledico fragmentacijo občin, odpravljanje krajevnih skupnosti in na drugi strani, posledično, krepitev državne uprave;
- naštete okoliščine in dejstva so močno vplivale na slabo stanje strokovnih in upravnih služb, še posebej zato, ker se je pri nas uveljavila nenavadna delitev pristojnosti med občinami in upravnimi enotami in s tem delitev med organsko povezanima procesoma planiranja in izvajanja planov;
- ker se še nismo uradno opredelili do vloge in funkcije urbanega sistema, nismo razvili potrebnega medresorskega sodelovanja. Odsotnost medresorske usklajenosti ima za obstoječe probleme in omejitve pri planiranju in urejanju prostora negativni multiplikacijski učinek ... (npr. parcialni pristop k regionalnemu planiranju, neusklajenost javnega in osebne prometa, železniškega in cestnega prevoza, pojavi zemljiške špekulacije, negativne posledice reforme lokalne samouprave ...).

Glavne naloge globalne vizije prostorskega razvoja Slovenije so razvidne iz zgornjega besedila, in sicer so naslednje:

- priprava in sprejem zakonov, ki omogočajo organizirano (in nešpekulativno pridobivanje in urejanje stavbnih zemljišč;
- konsolidacija lokalne in ustanovitev regionalne samouprave;
- konsolidacija strokovnih služb na regionalni ravni;
- razvoj mehanizmov, ki bodo stimulirali medresorsko sodelovanje in usklajevanje za bolj racionalno odločanje o rabi zemljišč in urejanju prostora (usklajene sektorske strategije);
- urejanje nepremičninskega trga, ažuriranje stanja, uravnovešenost med trgom in planom;
- ustvarjanje preglednih razmer v odnosih in dejanjih med nosilci odločanja v javnem in zasebnem sektorju gospodarstva.

Predvsem gre opozoriti na potrebo po aktivnejši vlogi države na nepremičninskem trgu, posebej na trgu zemljišč in zagotavljanju osnovnih pogojev njegovega delovanja kot glavnega regulatorja lokacije sredstev (tržni vidik).

Zaradi vseh zgoraj naštetih dejstev je nastala tudi terminološka problematika. Namreč hiter razvoj tehnologije povzroča naglo nastajanje in spreminjanje terminologije. Posledica tega je, da so terminološki slovarji za številna področja nepopolni in zastareli. To pa je posledica tega, da terminologi ne spreminjajo dovolj hitro jezikovni razvoj. Sicer sami terminologi bi to uspeli, vendar lahko to storijo samo v tesni povezavi s samo stroko, torej mora potreba izhajati iz stroke.

2.2.3 Ekonomske in finančne osnove dejavnosti urejanja prostora

Na splošno država namenja za dejavnost urejanja prostora le toliko finančnih sredstev in drugih pogojev, ki so potrebni za obstajanje dejavnosti, delovanje služb zaradi predpisanih upravnih postopkov in pripravljane planskih dokumentov. Posredno pa v ekonomske in finančne osnove dejavnosti oz. v zagotavljanje učinkovitega urejanja prostora sodijo

investicijska in zagonska sredstva za uresničevanje vseh projektov, ki so nastali zaradi usmerjevalnega vplivanja na prostorski razvoj. Razumljivo je, da gre pri tem manj za denar, ki kroži v smislu tržnega gospodarstva in se veže na velikansko število majhnih proizvodnih akterjev, npr. podjetij ali podjetnikov, temveč za »strukturne sklade« (npr. za regionalni razvoj ali pospeševanje določenih, na prostor vezanih dejavnosti) in za državne ter paradržavne sklade za naložbe v infrastrukturo. »Proizvodnja prostora« in »mestotvornost« sta odvisni od vlaganj v konkreten del prostora ali v konkretno mesto. In še nekaj: za manj zgoščen razvoj potrebujemo bolj koncentrirana sredstva ali z drugimi besedami: pri usmerjanju prostorskega razvoja gospodarskih dejavnosti moramo praviloma premagovati spontane težnje prostorske koncentracije in drugih dejavnosti, ki iščejo proizvodne in tržne interakcije ter upoštevajo druge kolokacijske dejavnike.

Med strateškimi cilji prostorskega planiranja, ki so povezani z gospodarsko in finančno strategijo izvajanja planov, postavlja globalna vizija prostorskega razvoja Slovenije na prvo mesto:

- upravno – funkcionalno povezanost s strukturnimi skladi za izgradnjo infrastrukture, za preusmeritev ali pospeševanje določenih dejavnosti, za regionalni razvoj, za pospešitev informatizacije Slovenije ipd;
- uvajanje obveznih presoj o prostorskih vplivih posameznih naložb, subvencij, finančnih kompenzacij in celo obdavčitev;
- največjo pozornost pospeševanju in usmerjanju razvoja mest in somestij, ki predstavljajo povezano omrežje ekonomskih, socialnih, tehnoloških, kulturnih in drugih dejavnikov (ter med njimi veliko takih, ki so neposredno povezani z državo, vendar se v »državne projekte« vključujejo skladno s priložnostmi in lastnimi interesi ...);
- sofinanciranje razvojnih projektov, kot so npr. tehnološki parki, podjetniške cone, prostocarinske cone, v katerih poleg planskih zagotavljajo tudi finančne olajšave, in sicer za območje, ki ga pokriva projekt oziroma za čas potrebe za njegovo uresničitev;
- država mora zagotavljati finančna sredstva, ki omogočajo zavarovanje določenih območij, za kompenzacije prizadetemu prebivalstvu, za razvoj kompatibilnih dejavnosti ipd.;

- v današnji resničnosti razdrobljene krajevne samouprave in njene opravilne nesposobnosti na področju urejanja prostora bo potrebno finančno spodbujati pripravo lokalnih in regionalnih planov, medobčinskega sodelovanja, javno-zasebnega partnerstva;
- uspešnost ekonomije in vitalnosti post industrijskega mesta je odvisna predvsem od urejenosti in privlačnosti urbanega okolja, zato je potrebno ustanavljanje programov in skladov / agencij za podporo (spodbujanje in koordinacijo) ekološke in prostorske regeneracije mest in podeželja, urbane preнове ter razvoja konkurenčnih prednosti slovenskih mest.

2.2.4 Tehnološke in tehnične strategije

Pod zgornjimi besedami si predstavljamo celovit sistem prostorskih načrtov in seveda tisto, kar imenujemo urbanistična tehnika in/ali tehnika prostorskega planiranja. Gre tudi za tesno odvisnost od zakonskih in podzakonskih predpisov, vendar pa tudi za nekakšno splošno sodobno strokovno doktrino, ki je v zadnjih letih prizorišče pomembnih inovacij, bodisi zaradi velikega napredka informacijske tehnologije bodisi zaradi podpore analitičnega aparata družbenih ved.

Tudi na tem področju gre pa za potrebo skrbnega proučevanja kompatibilnosti načrtovalnih in implementacijskih tehnik (ali orodij) v različnih sektorjih in resorjih, npr. na področju planiranja prometa, agrotehničnih operacij, gozdno-gospodarskega načrtovanja, detekcijskih in analitičnih tehnik v geodeziji, upravljanju okoljske problematike itd. Nenazadnje gre za usklajevanje različnih oblik prostorskega planiranja, ki se povsem legitimno širijo tudi v sektorskem planiranju, pri poučevanju vplivov na okolje in pri varstvenem planiranju.

Na tem področju implementacijskih strategij je potrebno zasledovati naslednje strateške cilje:

- nadaljnje razvijanje metod in tehnik strateškega planiranja, ki postavljajo v ospredje sisteme vrednot, pravni red, sodobno tehnologijo, a tudi fleksibilnost;
- uvajanje poenostavljene planske dokumentacije, ki bo omogočala večjo fleksibilnost pri urejanju prostora, bo zahtevala za bolj soobstoječe usmerjanje kvalitetnejših programov in urbanistično arhitektonskega oblikovanja fizičnih struktur dodatno,

suplementarno dokumentacijo, kot so razvojni programi, oblikovalski vodniki in priročniki. Ti so lahko pomembno sredstvo pri planiranju in pogajanju med potencialnimi investitorji/developerji, lokalno skupnostjo in planersko službo pri pripravi lokacijske dokumentacije za posege v prostor;

- vzpostavitev učinkovitih metod usklajevanja državne, regionalne in lokalne ravni prostorskega planiranja;
- vzpostavitev učinkovite medorganizacijske koordinacije, usklajevanje oblik planiranja, programiranja in sestave proračuna v državnih resorjih;
- pospeševanje čimbolj nazornih predstavitev prostorskih zasnov;
- pospeševanje naravoslovnih in družboslovnih analiz s poudarki na analizah posebnih potreb posameznih skupin prebivalstva in na analizah upravljalških in političnih procesov.

Pojavlja se tudi vprašanje kakovosti oblikovanja tako na področju krajinske arhitekture kakor tudi urbanističnega oblikovanja² in seveda arhitekture, skratka na področju mejnih dejavnosti med znanostjo in umetnostjo, kjer stopa v ospredje povečana občutljivost za probleme kulturne identitete, izražene v bivalnem okolju.

Za promocijo »dobrega oblikovanja« mest in podeželja bi morala država in občinske planerske službe publicirati oblikovalske priročnike in programe ter popularizirati uspešne primere iz urbanistične prakse.

Za dobro promocijo »dobrega oblikovanja« pa je potrebna še ena pomembna stvar in sicer terminološko izrazje s katerim se pojmom določi stališča in se jih objavlja v različnih priročnikih in programih ter se predstavi tudi njihove ustrezne pojmovne sisteme.

2.2.5 Promocijske strategije

Prostorsko planiranje mora pridobiti avtoriteto in postati nepogrešljiva dejavnost za zagotavljanje smotrne ureditve prostora, varstvo in izboljševanje okolja ter ohranitev in

² V nalogi se dosledno uporablja pojem urbanistično načrtovanje, različno je samo, kadar se termin navaja dobesedno iz vira.

razvijanje funkcionalne, oblikovne in izrazne kakovosti naših mest, somestij in kulturne krajine. Strateški cilji na teh področjih pomenijo tudi kulturni odnos do dediščine, ki v našem naravno pestrem in geografsko izpostavljenem prostoru pomeni posebno dragoceno vrednoto.

V okoliščinah, ki zelo hitro spreminjajo strukturo in njihovo podobo, se morajo promocijske strategije ozirati tudi na temeljne premike v paradigmah vseh strokovnih disciplin, ki so udeležene v urejanju prostora. Med temi premiki ne smemo videti le ekološke komponente ali koncepta vzdržnega razvoja, temveč tudi upoštevanje premikov v razmerjih med zasebnimi in javnimi interesi, dolgoročnimi in kratkoročnimi interesi ter nenazadnje, potrebe po razvijanju socialne solidarnosti kot nepogrešljivega korektiva osebne pobude.

Med promocijskimi strategijami za implementacijo potrebnega in smotrnega prostorskega planiranja je potrebno na prvo mesto postaviti izobraževanje na vseh ravneh in ozaveščanje najširše javnosti. Oba glavna strateška cilja sta odvisna od kakovostnega razvoja stroke, družbene odgovornosti pri političnem odločanju, od izobraževalnega sistema in medijskega (ter drugega) informiranja. Ne bi želeli znova naštevati negativnih pojavov, tako podedovanih kot tudi na novo nastajajočih. Vendar je treba reči, da:

- nedovoljena gradnja,
- skrajno neugodno razmerje med rabo osebnih vozil in rabo javnega potniškega prometa,
- ravnodušnost do degradiranih okolij ali neurejeno trgovanje s stavbnimi in drugimi zemljišči kot definitivno omejeno skupno dobrino, pa tudi mnogi drugi pojavi, ki jih današnje stanje organiziranosti ne obvladuje, predstavljajo posledico zelo nizke stopnje razumevanja bistvenih problemov prostora.

Pri promoviranju dejavnosti prostorskega planiranja in urejanja ter oblikovanja mest in krajine se moramo zavedati, da nam na teh področjih tudi po vključitvi v Evropsko zvezo ostaja polna suverenost. In še več, prav odprtost našega prostora za vplive razvitejšega sveta pri pretoku kapitala in blaga pa tudi v migracijski politiki in odprtost za agresivne dejavnike splošnega gospodarskega razvoja v Evropi in zlasti v sosednjih državah pomeni nove nevarnosti za razvrednotenje našega prostora. V novih razmerah bodo izginjali tradicionalni skrbniki kulturne krajine in smotrnega oblikovanja seliščnega prostora, te pa lahko nadomesti le dobro

organizirana dejavnost prostorskega planiranja in vseh drugih vej uprave, ki morajo imeti na skrbi kakovost bivalnega okolja. Predvsem je pomembna organizacija dobro fokusiranih promocijskih iniciativ na državni ravni v kombinaciji z upravno finančnimi instrumenti za njihovo realizacijo.

Pri promociji prostorskega planiranja ali bolje pri promociji funkcionalno smotrne, gospodarsko učinkovite, socialno pravične in estetsko zadovoljive ureditve prostora imajo svoje specifične naloge vse ravni uprave - državna, lokalna in regionalna. Še posebej važno pa je dejstvo, da imajo za take cilje polno odgovornost tudi vse tri veje oblasti: zakonodajna, izvršilna in sodna, vključno z nadzorno službo in z državnim represivnim aparatom. Nadvse pomembna je tudi vloga civilne družbe, bodisi da gre za interesna združenja ali gibanja ali za krajevno lokalizirana društva, ki obujajo pripadnost domačemu okolju.

Še enkrat je potrebno opozoriti, da je nujno izboljšati okoljsko osveščenost prebivalcev in zagotoviti izobraževanje urbanističnega oblikovanja, kar bo omogočalo bolj učinkovito usklajevanje različnih potreb interesnih skupin in bolj učinkovito sodelovanje lokalne skupnosti v procesu načrtovanja. Izobraževanje je ključnega pomena za promocijo trajnostnega razvoja in usposabljanja ljudi za soodločanje o problemih, ki zadevajo okolje in razvoj, zato bi morali biti seminarji na to temo bolj pogosti in bolj obiskani ter integrirani v izobraževalni program.

2.2.6 Sodelovanje javnosti

Tudi sodelovanje javnosti je eno izmed področij strategije urejanja prostora, ki je zelo občutljivo z vidika transformacije družbe in družbenih vrednot. V državah z razvito demokracijo v političnem odločanju se zelo hitro razvijajo vedno nove pobude vključevanja prebivalcev v pripravo prostorskih planov in urbanističnih ter drugih podrobnejših prostorskih načrtov. Te pobude predstavljajo velik izziv za stroko in strokovnjake, katere razvoj sodobne informacijske in planerske tehnologije hkrati odtuja od neposrednega stika z življenjskimi interesi ljudi v prizadetem prostoru. Zaradi tega stopajo v razvitem svetu v ospredje vprašanja strokovne in profesionalne etike in deontologije, ki edini lahko prispevata k utrjevanju ugleda stroke.

Med strateškimi nalogami v okviru krepitve participacije v prostorskem načrtovanju, za katerega je značilno permanentno soočanje deduktivne in induktivne delovne metode ali prehajanje z ravni širših, celovitih pristopov k reševanju prostorsko planerskih nalog na raven reševanja problemov v podrobnostih lokalnega okolja, ima poseben pomen kakovosten razvoj komuniciranja z javnostjo.

Participacijo je potrebno razumeti kot dejavnost sodelovanja planerjev s »skupnostjo«, pri čemer ta ni homogena masa z enotnim vrednostnim sistemom, pogledom na prostor ali zavestjo o prostoru. V postopku participacije naj bi se hkrati odvijale oblike legitimizacije razvojnih hotenj zaradi značaja urbanističnega oblikovanja kot specifične politične, ekonomske, socialne in oblikovalske dejavnosti. Torej gre za postopek pridobivanja in razširjenja idej o razvoju v prostoru v kar najširši možni populaciji, tj. dvosmerno komunikacijo med uporabniki in načrtovalci. Kot pravi Robinson: «V resnici obstaja mnogo interesnih skupin z različnimi pogledi in željami; obstajajo tudi razlike znotraj samih skupin; so tudi posamezniki, ki jih problemi skupnosti in politike ne zanimajo; zaradi tega je izid participacije pogosto izvajanje prisile posameznih skupin nad skupnostjo oziroma zmanjševanje možnosti vpliva drugih (zlasti žensk, etičnih skupin in nezaposlenih)» (Robison, 1991, str.70).

2.2.7 Vsebinske prvine spremljanja prostorskih pojavov in procesov

Sistem spremljanja mora biti postavljen za državo kot celoto tako informativno kakor tudi z vidika upravne pristojnosti državnih organov oz. uprav na nižjih nivojih. Posebno pozornost je treba posvetiti območjem obsežne in hitre preobrazbe, npr. zaradi hitrega razvoja ali prestrukturiranja gospodarskih dejavnosti, vendar pa tudi območjem, ki zaostajajo za razvojem. Pri spremljanju stanja moramo na osnovi razpoložljivih podatkov, predvidevanj in napovedi glavno pozornost usmeriti na bodoče stanje, vendar pa je hkrati potrebno spoznati in razumeti naloge za današnje stanje, probleme in razvojne trende. Ustreznost stanja merimo in ocenjujemo na podlagi tehničnih standardov za prostorski vidik funkcioniranja posameznih dejavnosti na podlagi standardov za dopustne obremenitve vseh prvin okolja, (zemlja, voda, zrak, hrup) in z upoštevanjem zdravstvenih vplivov na človeka. Nekoliko težje vprašanje so 'standardi' na področju nacionalne kulturne politike, ki obsegajo vprašanja varstva in razvoja

dediščine in nacionalne (ali regionalne in lokalne) kulturne identitete ter vprašanja izraza kulturnih stremljenj.

2.3 Nekaj misli o prihodnjem razvoju prostorskega planiranja v Sloveniji

Opustitev socialističnega družbenega planiranja in uvajanje tržnega gospodarjenja vnašata na področje prostorskega planiranja znatne daljnosežne spremembe, ki terjajo obsežno preureditev planerskih izhodišč in ciljev ter vpeljavo nove in drugačne metodologije. Bodoče prostorsko planiranje v Sloveniji bo moralo upoštevati naslednje predpostavke:

- Kljub odpravi vseobsežnega družbenega planiranja bo še naprej potrebno določeno usmerjanje družbenega razvoja. S prenehanjem oziroma zmanjšanjem vloge družbenega planiranja se ne bo zmanjšal pomen prostorskega planiranja. Nasprotno, pričakujemo, da se bo zaradi večjega pomena prostora in zvečanja cene zemljišč funkcija prostorskega planiranja še okrepila in dobila bolj trden in ustaljen značaj.
- S prehodom na tržno in podjetniško ekonomijo bo makroekonomsko planiranje, ki je bilo doslej najpomembnejša sestavina družbenega planiranja, izgubilo pomen in se bo omejilo na izrazito ekonomske elemente. Narasel pa bo pomen socialnega in prostorskega planiranja, ki se bosta znebila dosedanje prisile in ne vedno smiselne zveze z gospodarskim planiranjem in postala bolj kreativna in učinkovita, s širšim toriščem kot doslej.
- Izenačenje vseh oblik lastnine postavlja pred prostorske planerje zelo zahtevne naloge: upoštevanje interesov vseh lastnikov zemljišč, obenem pa varovanje interesov širše družbene skupnosti in javnih služb (npr. infrastrukture, socialne stanovanjske gradnje, mest kot celote, turističnih območij itd.).
- Vprašanja o izhodiščih za usmerjanje prostorskega razvoja in o učinkovitem nadzoru državnih, regionalnih in lokalnih razvojnih pobud bodo imela osrednjo vlogo in pomen. To velja v enaki meri tudi za področje administrativnih in upravno-pravnih pravil in ukrepov, ki na vseh ravneh posegajo na področje urejanja prostora.
- Uvajanje tržnega gospodarstva naj bi predstavljalo dolgoročno razvojno spodbudo in izziv. Zavedati pa se moramo, da pomeni uvajanje 'ekonomskih kriterijev' tudi večje zahteve po temeljitejšem nadzoru in prostorskem usmerjanju razvojnih (investicijskih)

pobud in želja, ki morejo in morajo biti v skladu s svojstvenimi potezami stanja in dosedanjega prostorskega razvoja ter razvojnih možnosti Slovenije. Tržna naravnost gospodarstva sama po sebi ne bo pomembneje vplivala na zmanjševanje regionalnih razvojnih razlik, niti ne bo vodila v enakomernejši (uravnoteženi) prostorski razvoj. Tržno usmerjeno gospodarstvo naj bi sicer prineslo koristi vsej Sloveniji, vendar pa bodo pri tem koristi posameznih regij, območij in urbanih središč bolj ali manj teoretične, če regije, območja ali urbana središča ne bodo sposobni premagovati svojih glavnih strukturnih gospodarskih in prostorskih problemov.

- Zavedati se moramo, da smo v tistem razvojnem obdobju, ki zahteva na poseben način razmišljanja in ukrepanja na področju usmerjanja prostorskega razvoja, saj bo zasnovano v pogojih gospodarske recesije in sanacije okolja, ne pa gospodarskega blagostanja. To zahteva drugačno vrednotenje vseh dejavnikov razvoja, visoko stopnjo preiščenih strokovnih odločitev in realnost pri razvojnih načrtih.
- Med različnimi vprašanji bi kazalo posvetiti posebno pozornost tistim, ki se nanašajo na razvojno vlogo in pomen ter posredne in neposredne posledice: gospodarska in prostorska prenova obstoječih razvojnih območij in središč, ki doživljajo takšno ali drugačno gospodarsko recesijo (stara industrijska in rudarska središča, monostrukturna središča, območja z visoko stopnjo nezaposlenosti in gospodarskih izgub itd.) ter zasnova in razvijanje novih gospodarskih in prostorskih razvojnih območij in središč na državni, regionalni in lokalni ravni.

Bodoče delo naj bi bilo zato usmerjeno na celovito prostorsko opredelitev omenjenih območij in središč in spoznavanje njihove notranje zgradbe, medsebojne odvisnosti in funkcijske povezanosti tako na državni, regionalni kot lokalni ravni, in sicer z vidika funkcijskih, ekonomsko-geografskih regij, industrijskih dejavnosti, funkcijske morfologije urbanih naselij s poudarkom na posebnih funkcijah naselij in njihove medsebojne integracije. Njihovo poznavanje bi lahko bilo ustrezna podlaga za oblikovanje metodologije vrednotenja z regionalnega vidika (Vrišer, Černe, 1990).

Temeljni državni dokument, ki govori o usmerjanju razvoja v prostoru, se imenuje Strategija prostorskega razvoja (prostorska strategija). Opredeljuje cilje prostorskega razvoja, podaja zasnovo in strateške usmeritve za prostorski razvoj države ter instrumente za usmerjanje

nacionalnega prostorskega razvoja. Obstajajo velike razlike v razvitosti posameznih območij, ki se izražajo v različnih pogojih za življenje in delo (velike razlike v razporeditvi delovnih mest, stopnji brezposelnosti, v izobrazbeni strukturi prebivalstva), v neustrezni prometni povezanosti med regijami in v neenakomerni dostopnosti do družbene infrastrukture znotraj regij.

Težnje, predpostavke, predvidevanja in pričakovanja na področju prostorskega razvoja kažejo torej na to, da v prihodnosti ni pričakovati večjih odstopanj od sedanjih teženj. Številni procesi in pojavi prostorskega razvoja na različnih področjih, ki imajo bolj ali manj negativen predznak, naj bi se namreč nadaljevali tudi v prihodnosti:

- ekonomski in socialni problemi bodo naraščali;
- na podeželju se bo upadanje števila prebivalstva še nadaljevalo;
- depopulacija v odmaknjenih, pretežno ruralnih, gorskih, hribovskih in kraških predelih,
- tuj način poseljevanja nekaterih naših krajin;
- pritisk modernih industrijskih in obrtnih obratov na še proste kmetijske površine;
- urbanizirana območja bodo še nadalje podvržena povečanim zahtevam po novih stanovanjskih, proizvodnih in obrtnih površinah;
- neprestani in vedno ostrejši konflikti med kmetijsko rabo in urbano rabo zemljišč;
- težnje po opuščanju kmetijskih dejavnosti; nadaljnje zaraščanje in zmanjševanje kmetijskih zemljišč;
- nevarnost porušitve raznolike in pestre strukture slovenskega podeželja, uničenja slikovitosti kulturne krajine ter ekološkega razvrednotenja in ravnovesja;
- poglobljale se bodo intraregionalne gospodarske disparitete;
- nadaljnje povečevanje razlik med regijami, predvsem v gospodarski razvitosti;
- obremenitve okolja bodo naraščale skupaj z naraščanjem prometa itd.
- vrednote ljudi v odnosu do prostora imajo vse značilnosti socialno-prostorske ozkosti ali sebičnosti itd.

Pogačnik, 2000, v svoji knjigi govori o perspektivah prostorskega planiranja ter urbanizma v Sloveniji. Ne postavlja utvar o zeleni, mirni, čisti, srečni Sloveniji, kjer ne bi bilo elektrarn, ne

hitrih železnic, ne zasavskega premoga in ne agromelioracij, kjer bi se vsi ukvarjali samo z znanjem in informatiko ter nam bi hrana in energija sami padali izpod neba.

Realno gledano, v Sloveniji se bodo s kakim 10-letnim zamikom ponovili in nadaljevali trendi, ki so značilni za Avstrijo, Švico, Nemčijo, severno Italijo. Potrebno jih bo modificirati in izkoristiti tisto najboljše, kar je dalo zahodnoevropsko urejanje prostora in ne ponavljati starih napak. Demografsko smo izredno ogroženi. Število prebivalcev bo oziroma je že začelo stagnirati in rahlo upadati, število starejših narašča. Vračanje Slovencev iz tujstva ne bo zelo obsežno in v glavnem bodo to upokojnenci. Z vsemi pravnimi sredstvi se moramo ograditi od neslovenskih imigracij, zlasti populacij z izredno visoko nataliteto, saj predstavljajo podtaknjeno demografsko bombo. Ne smemo postati dežela azilantov, beguncev in večnih popotnikov, saj mora dolgoročno vsak rešiti problem demokracije, prehrane, za poselitev ekologije in vsega drugega doma, v lastni deželi.

Glede urbanega sistema moramo korigirati nekatere dosedanje poglede. Policentriem se je že in se bo še bolj širil na občinska in vsa druga vitalna razvojna središča. To disperzijo centrov moramo usmerjati tako, da bodo nastajale urbane matrice višjega reda - urbane regije z več funkcijsko specializiranimi središči. V njih naj bo le osnovna in delno nižja srednja raven oskrbe. Vse višje funkcije se morajo smotrno porazdeliti med centri, seveda v smiselni izohroni (do $\frac{3}{4}$ ure). Slovenija ne potrebuje velemestne metropole, saj to Ljubljana, če jo gledamo kot središče urbane regije, že je. Ima toliko funkcij kot milijonsko evropsko ali večmilijonsko neevropsko mesto.

Glede gospodarskega razvoja še dolgo ne bomo zmogli koncentracije znanja in kapitala, kot jo zmorejo dežele zahodne Evrope, in nikdar »velikega skoka« kakšne Južne Koreje, dosežene s krutim izobraževalnim sistemom in delovnim fanatizmom. Ukvarjati se moramo zlasti s panogami samooskrbe - kmetijstvom, gradbeništvom, uslugami, obrtjo, trgovino. V mednarodnem prostoru nam bodo ostajale samo »niše«, ki jih bodo »spregledale« velike korporacije ali tiste proizvodnje, kjer imamo vse komparativne prednosti (vprašanje, ali so to ravno smuči ali računalniške telefonske naprave). Prednost bo na manjših, fleksibilnih podjetjih. Zato moramo tudi v manjših krajih načrtovati proizvodne cone.

Ruralna tradicija Slovencev bo slej ko prej privedla k popolni prevladi individualne gradnje prostostojećih hiš, tudi za gosto / nizko gradnjo ne bo pretiranega interesa. Zato je potrebno predvideti zadostne cone na nekmetijskih zemljiščih, v redkih gozdovih po skandinavskih vzorih. Prenova, zlasti v lastni režiji, bo zajela ne le mesta, temveč tudi vasi. Živeti v starinski mestni ali vaški hiši bo pomembna opcija. Blokovna gradnja bo zlasti prehodna, začasna in socialna. Črna gradnja mora postati resnično nemogoča, pa čeprav bomo to dosegli z brutalno in asocialno represijo!

Kmetijstvu hkrati z gozdarstvom moramo dati vsestransko prednost, saj gre za večstranske pozitivne učinke: ekonomske (samooskrba, neodvisnost), demografske (ohranjanje ljudi na podeželju), ekološke (vzdrževanje kulturne krajine, varstvo pred erozijo). Gorsko kmetijstvo in planšarstvo moramo subvencionirati.

Turizem je ena naših velikih možnosti zaradi relativno čistega okolja, naravne pestrosti, bližine morja in združene Evrope. Toda samo ponujanje neokrnjene narave ni dovolj, ustvariti moramo tudi nova privlačna okolja - žičnice, umetna jezera itd.

Energetsko se moramo truditi za čim večjo neodvisnosti in izkoristiti naravne potenciale, zlasti vodne. Hidroakumulacije naj bodo večnamenske, koristne tudi kmetijstvu, turizmu, dnevni rekreaciji.

Tranzitni promet je naša velika komparativna prednost, saj bomo vedno ostali na križišču Evrope – na poteh proti Aziji, Jadranu, med zahodno in vzhodno Evropo, severom in jugom. Geslo »Tranzit – ne hvala« je nesmiselno. Avtoceste in hitre železnice skozi Slovenijo je treba obrniti v svoj prid s ponudbo servisov, trgovine in gostinstva, turizma, lokacijami veleskladišč, industrije itd.

Čim bolj razvejano in enakopravno mora biti lokalno prometno omrežje, saj to omogoča vse prej naštete usmeritve v lokalni policentrizem, turizem itd. Kočevsko, Haloze, Goriško, zgornje Posočje morajo tu dobiti prednost.

Slovensko prostorsko planiranje mora biti čim bolj bilančno uravnoteženo glede na populacijo in njeno zaposlitev, rabo tal, energijo, prehrano, vodno gospodarstvo, čiščenje odpadkov, zraka ali tal. Iz teh ravnovesij mora izhajati gospodarski razvoj in končna prostorska kompozicija.

Za zaključno misel – pravi Pogačnik, 2000, si vlijmo še nekaj potrebne strokovne samozavesti. Neredki tujci, tudi urbanisti, povedo, da tako lepe in urejene dežele zlepa niso videli. Naj tako ostane in naj bo ta skrb v rokah - dolžnost in pravica - urbanistov in planerjev.

3 TERMINOLOGIJA

3.1 Uvod v terminološko vedo

Terminološka veda se ukvarja s terminološkim izrazjem strokovnih področij; s termini in pojmi, z razmerji med njimi in z metodami terminološkega dela.

3.1.1 Terminologija – leksikologija

Jezikoslovna veda, ki se ukvarja z besedami, se imenuje leksikologija. Terminologija je sorodna veja, saj se ukvarja z besedami v strokovni komunikaciji, a jo od leksikologije loči nekaj bistvenih lastnosti.

Medtem ko je osnovna enota preučevanja v leksikologiji leksem (beseda ali besedna zveza), je v sodobni terminologiji osnovna enota pojem. Pojem pa ni jezikovna ampak miselna enota, ki šele s poimenovanjem preide na jezikovno raven.

Leksikologija opisuje besede in besedne zveze, kar je sicer tudi naloga terminologije, vendar ta tudi dejavno posega v oblikovanje jezikovne norme. Naloga terminologije je namreč tudi, da udejanja načelo enoznačnosti, po katerem termin znotraj strokovnega področja ne sme imeti več pomenov. Tako se ob morebitnem obstoju vzporednih poimenovanj za isti pojem terminologija opredeli za eno izmed njih (izbere prednostni termin). Poleg tega je naloga terminologije, da v primeru neobstoja poimenovanja za določeni pojem predlaga poimenovanje, bodisi novotvorjenko ali prevzeto besedo.

Terminologija je zato deskriptivna in preskriptivna veda.

3.1.2 Splošni jezik – strokovni jezik

Strokovni jezik se od splošnega loči na več ravneh. Ugotavljamo lahko skladske, stilne, oblikovne, besedilne, pragmatične in leksikalne posebnosti, terminologija se še posebej ukvarja z zadnjimi, se pravi z leksikalnim inventarjem strokovnega besedila.

Razen na uveljavljenih strokovnih, znanstvenih in tehničnih področjih se strokovno izrazje rabi in razvija na vseh specializiranih področjih človekovega udejstvovanja in znanja (npr. športna terminologija, kulinarčna terminologija, prostorska terminologija itd.).

3.1.3 Pomen terminologije

Terminologija pomeni izrazje določenega strokovnega področja oziroma je veda o pojmi in njihovih poimenovanjih v okviru strokovnih jezikov.

Preglednica 1: Definicija terminologije po ISO 1087 (ang.)

terminology: Set of terms representing the system of concepts of a particular subject field. terminology science: The scientific study of the concepts and terms found in special languages. terminography: The recording, processing and presentation of terminological data acquired by terminological research. (ISO 1087)
--

Ker ni bilo možnosti dostopa do prevoda standarda ISO 1087, je spodaj približno preveden.

Preglednica 2: Definicija terminologije v prevodu (slo.)

terminologija: Skupek terminov, ki predstavljajo določeno strokovno področje. terminološka znanost: Znanstveni študij področij in terminov, najdenih v specifičnih jezikih. terminografija: Zapisovanje, razvijanje in predstavljanje terminoloških podatkov, pridobljenih s terminološko raziskavo.
--

3.1.4 Naloge terminološke vede

Naloga terminološke vede je, da:

- proučuje pojme in razmerja med njimi
- opisuje pojme in njihova poimenovanja v izraze oz. termine
- primerja pojmovne sisteme in izrazja različnih jezikov za potrebe večjezične terminologije in prevajanja
- sodeluje pri ustvarjanju novega izrazja (terminotvorje)

Terminološka veda k jeziku pristopa sinhrono, se pravi proučuje jezik danes. Je izrazito interdisciplinarna veda, saj se navezuje na jezikoslovje, filozofijo znanosti, kognitivne znanosti, komunikologijo, dokumentacijske in informacijske vede, prevodoslovje.

3.1.5 Vrsta reprezentacije

Vsak pojem lahko predstavimo na več načinov. Za predstavitev poimenovanja lahko uporabljamo enobesedni ali večbesedni termin, alfanumerični ali grafični simbol, opisujemo lahko z definicijo ali z umestitvijo v razmerje del proti celoti, pojem je možno predstaviti tudi z razlago ali grafom:

- poimenovanje: termin (eno- ali večbesedni, okrajšava), alfanumerični simbol, grafični simbol
- opis: definicija, umestitev v razmerje del-celota
- razlaga
- "opisna" nejezikovna reprezentacija (npr. kompleksna formula ali graf)

3.1.6 O terminološki problematiki

Hiter razvoj tehnologij povzroča naglo nastajanje in spreminjanje izrazja. Posledica tega je, da terminologi in terminografi ne uspejo dovolj hitro spremljati jezikovnega razvoja, zato so terminološki slovarji za številna področja nepopolni in zastareli.

Novi pojmi praviloma nastanejo znotraj določenega področja in določene kulture, zato se pri prevajanju pojavijo tudi težave z njihovim prenašanjem v ciljno kulturo.

Nekoč je veljalo: termin = beseda / besedna zveza. Danes se v strokovnih jezikih uporablja vse več simbolov, kratic, kod itd.

Spričo razvoja informacijskih in komunikacijskih tehnologij se strokovna in znanstvena področja med seboj vse bolj povezujejo in postajajo vse bolj interdisciplinarna. Posledica je, da je v terminologiji vse težje ustreči zahtevam po enoznačnosti.

Kdo je odgovoren za terminološke odločitve? Strokovnjaki, terminologi, prevajalci, standardizacijski organi? Zaradi nejasne razdelitve pristojnosti se pojavljajo težave pri standardizaciji in terminografiji, še posebej pa pri prevajanju (Vintar, 2000/2001).

3.2 Pojmi in pojmovni sistemi

3.2.1 Razmerja med pojmi

Pojmi so lahko v različnih medsebojnih razmerjih. Poznamo naslednja razmerja:

- nadrejeni pojmi / nadpomenskost (angl. *superordinate concept*). Primer nadrejenega pojma lahko predstavlja urejanje prostora.
- podrejeni pojmi / podpomenskost (angl. *subordinate concept*). V razmerju podrejenosti pojma urejanja prostora lahko dodamo besedno zvezo prostorsko načrtovanje.
- pojmi istega reda / istorednost (angl. *co-ordinate concept*). Pojmi istega reda so pojmi, ki imajo povsem enako težo glede na pomen.
- posledično razmerje (npr. vzrok, učinek, proizvajalec, proizvod ipd.)
- pragmatsko / tematsko razmerje (npr. pravna podlaga za ločitev iz medicinskih razlogov: spolna bolezen, neozdravljiva duševna bolezen)

Razmerja med pojmi niso razmerja med termini. Ker so pojmi abstraktne miselne enote, na ravni pojmovnega sistema sopomenskost (sinonimija) ne obstaja; to je razmerje, ki se lahko pojavi na ravni poimenovanj oz. terminov.

3.2.2 Pojemovni sistemi

Pomeni shematsko ureditev pojmov na izbranem področju. Pojemovni sistem nima le terminološkega pomena, ampak nam pomaga urediti znanje in razumevanje področja v celoti ter njegovo povezovanje s sorodnimi področji. Dejavniki, ki nanj vplivajo, so namen, stroka, kriteriji, razmerja med pojmi. Za predstavitev pojmovnih sistemov obstaja več načinov, in sicer grafični, tabelarični, slikovni ipd.

3.2.3 Vrste predstavitev pojmovnih sistemov

Pojmovne sisteme lahko na različne načine shematično uredimo. Vrste predstavitev pojmovnih sistemov so naslednje:

- drevesni diagram
- tabelarični diagram
- krožni diagram
- tabela lastnosti
- puščični diagram
- klasifikacija/taksonomija (npr. zoologija, botanika)

3.2.4 Večjezikovni pojemovni sistemi

Razlikujemo tudi večjezikovni pojemovni sistem, kjer se pojavi problematika združevanja pojmovnih sistemov v večjezikovnem okolju. Nastali so zaradi potrebe po poenotenju izrazja. Gre za primerjavo pojmov in razmerij med njimi:

pojem A: lastnosti a1, a2, a3 ...

pojem B: lastnosti b1, b2, b3 ...

Vrste razmerij, ki se pri tem pojavijo, so naslednja:

- popolna ustreznost (ekvivalenca)
- presek

- podmnožica
- neustreznost

Preprost primer, ki bi pojasnil zgornje, bi lahko bil pojem urbanizem (slo.). Poznamo več izpeljank iz te besede, in sicer urbanism (ang.), urban design (ang.), urban planning (ang.). Vsi navedeni pojmi nimajo neposredne povezave. Vrsta razmerja, ki se pri tem primeru pojavi, je neustreznost.

3.3 Termini

3.3.1 Poimenovanje

Izhajajoč iz prej predstavljenega razmerja med pojmom in terminom je poimenovanje proces, pri katerem pojmu priredimo jezikovno poimenovanje, in sicer termin.

Načela za oblikovanje terminov standard ISO povzema takole (<http://www2.arnes.si/~svinta/skripta.htm#namenter>):

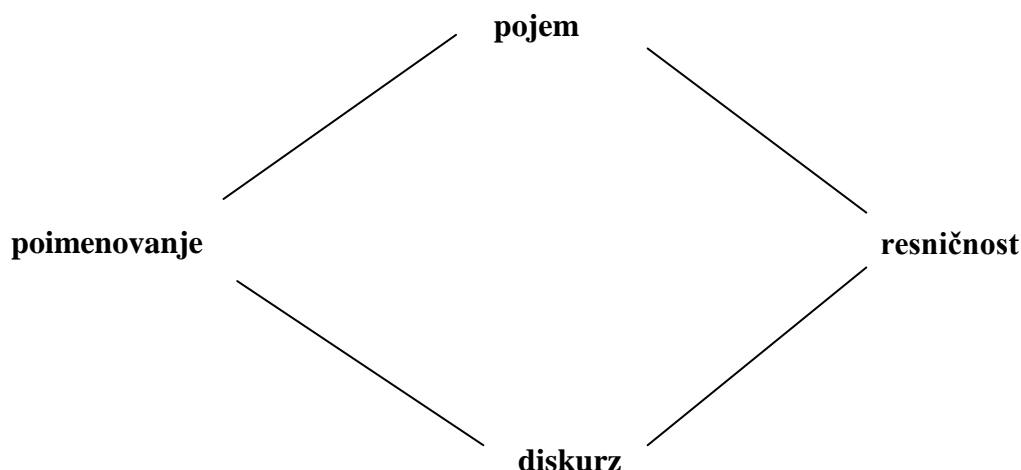
A term should

- *be linguistically correct;*
- *be accurate;*
- *be concise;*
- *easily permit the formation of derivatives;*
- *be monosemous.*

(ISO 704 (1985:12))

Torej v prevodu bi pomenilo, naj bo termin jezikoslovno pravilen, natančen, kratek (zgoščen), enostaven za izpeljavo, enozložen.

Pojem (angl. concept, nem. Begriff, fr. notion) je abstraktna miselna enota, ki se oblikuje skozi posploševanje skupnih lastnosti materialnih in nematerialnih predmetov, medtem ko termin (angl. term, nem. Term; lat. terminus) pomeni jezikovno poimenovanje določenega pojma v okviru strokovnega področja.

(Povzeto po <http://www2.arnes.si/~svinta/skripta.htm>)

Do poimenovanja lahko pride na različne načine, spodaj je navedenih le nekaj:

- Terminologizacija: beseda iz splošnega jezika dobi v okviru stroke poseben pomen (npr. *korenina* v zobozdravstvu, *plomba* v urbanizmu).
- Sestavljeni in večbesedni termini: do novih terminov pride s sestavljanjem besed splošnega jezika in enobesednih terminov.
- Besedotvorna izpeljava (tiskalnik): iz obstoječega termina (npr. tiskar, tiskati) izpeljemo poimenovanje za nov tehnični pojem.
- Konverzija: nov termin nastane s prehajanjem besed iz ene v drugo besedno vrsto.
- Prezemanje iz drugih jezikov.

3.3.2 Prezemanje terminov

Pojavi se vprašanje, zakaj prezemanje. Zaradi potrebe po poimenovanju novih pojmov, predmetov, potrebe po stilni drugačnosti.

Znotrajjezikovno prevzemanje: znani termin se zaradi sorodnosti v pomenskem polju prenese na novo področje (načelo metafore/metonimije): *vesoljska ladja*, *deskanje*, *podatkovna avtocesta*. Vendar nam lahko znotrajjezikovno prevzemanje povzroča probleme v razumevanju. Saj pri prevajanju *podatkovna avtocesta* postane *highway*, kar pa se lahko razume drugače in beseda popolnoma izgubi svoj pomen.

Medjezikovno prevzemanje je jezikovni proces ob stiku dveh ali več kultur, ki se razlikujejo v civilizacijski, politični ali gospodarski moči. Bolj konkretno do medjezikovnega prevzemanja prihaja vselej, kadar določena dežela (in njena jezikovna kultura) v tehnološkem razvoju prednjači pred drugimi, zaradi česar se nove tehnologije skupaj z izrazjem širijo preko njenih meja.

Ločimo več načinov prevzemanja:

- citatno prevzemanje
- dobesedni prevod / kalk
- svobodno prevzemanje
- prevzemanje iz klasičnih jezikov (grščina, latinščina)
- prevzemanje iz sodobnih jezikov

Citatna lastna imena sklanjamo tako, kakor se sklanjajo v ustreznih tujih jezikih. Angleška zemljepisna lastna imena zato v slovenskem sobesedilu večinoma uporabljamo polcitatno. Le tiste lastnoimenske besedne zveze, ki so v slovenščini nesklonljive, uvajamo v besedilo citatno, kadar jih seveda ne prevajamo, npr.: *Shaftesbury Avenue* oziroma *avenija Shaftesbury Avenue*. Citatni zapis je upravičen tudi takrat, kadar je leksikalni pomen angleškega zemljepisnega imena drugačen od objekta poimenovanja ali pa je prvotni pomen morda že precej zabrisan, npr. *Lincoln's Inn Fields* ali *Tower Green*. Zapis s prevedenimi občnoimenskimi sestavinami je v tem primeru manj ustrezen.

Dobesedni prevod je največkrat težko uporabljati, saj moramo vedno upoštevati sobesedilo iz katerega prevajamo. Če prevedemo dobosedno, lahko nekateri pomeni besed izgubijo svojo vlogo ali pa tudi obratno.

Svobodnemu prevzemanju, prevzemanju iz klasičnih in iz sodobnih jezikov naj se izogibamo, uporabimo jih le, če nimamo druge izbire.

Prevzemanje poteka na različnih področjih:

- sodobna informacijska sredstva, nove tehnologije,
- prosti čas, pop kultura, šport,
- predmetne pridobitve,
- hrana ipd.

Izrazi, ki so pomensko izrazito zaznamovani z izhodiščno kulturo, navadno ne dobijo slovenske ustreznice. (*tiramisu, tofu, citroen, jazz ...*)

Stopnje prevzemanja novih besed iz sodobnih jezikov:

- pojav prevzete nove besede v slovenskem jeziku,
- govorno prilagajanje / naglas,
- pisno prilagajanje,
- oblikovanje besedne družine s slovenskimi obrazili,
- morebiten pojav slovenske sopomenke (hardver, strojna oprema),
- opustitev prevzetega izraza (kompjuter).

Domače besede so besede, za katere vemo, da so praslovanskega izvora: avtohtone, razvijale so se v okviru slovenskega ozemlja. Skupne so tudi drugim slovanskim jezikom. K domačim besedam spadajo tudi besede, ki so prišle v stik z novimi kulturami.

Beseda je najprej prevzeta v izvorni podobi (po izgovoru in pravopisu): *pommes frites, first lady* (citatne besede). Če pa te besede sklanjamo, jim dodajamo slovenske končnice, postanejo (polcitatne besede), npr.: (New Yorka).

Pogoji za uspešno včlenjevanje v jezikovni sistem:

- prevzeta beseda je potrebna, zapolnjuje leksikalno praznino,
- je v skladu s pravili jezikovnega sistema,
- se pogosto uporablja,
- vzpostavlja odnos do drugih enot v pojmovnem sistemu,
- je besedotvorno razvejana in daje podlago za različne pomenske in skladenske možnosti,
- je primerno dolga oziroma kratka ter
- je lahko izgovorljiva.

3.3.3 Izlastnoimenski termini

Poseben primer prevzemanja terminov so izlastnoimenski termini (Košmrlj-Levačič, 1998); izrazi, ki jih tvorimo iz lastnih imen. Takšnim izrazom pravimo tudi eponimi. Posebnost lastnih imen v primerjavi z občnimi je predvsem ta, da je njihova vloga v jeziku predvsem razločevalna in označevalna, pomena pa bodisi nimajo bodisi je ta potisnjen v ozadje.

Eponime delimo na dve skupini:

- termini, tvorjeni iz osebnih imen, iz rojstnih osebnih imen: martinček 'majhen kuščar', *aleksandrit* 'različek hrizoberila' (*geologija*), iz priimkov, navadno raziskovalcev in znanstvenikov, zaslužnih za nova spoznanja: *tesla* 'enota za gostoto magnetnega polja', *Newtonovi zakoni*, *Dopplerjev pojav*, *Geiger-Müllerjev števec*, *rentgenska cev*, *hladnikov grintavec*
- termini, tvorjeni iz zemljepisnih imen, iz krajevnih imen: *petovio* 'sorta orehov' (Ptuj), *londonski peping* 'sorta jabolk', iz imen držav: *grška jelka*, *kanadska gos*, *kalifornij* 'kemični element', iz imen celin: *americij* in *evropij* 'kemična elementa', *avstralski loror*, *afriška kotorna* 'ptica iz poddružine fazanov'

Če se eponim povsem terminologizira, lahko preide v občno ime. Takšni izrazi se pišejo z malo začetnico. Sem sodijo predvsem poimenovanja za merske enote: *hertz*, *joule*, *newton*, *pascal*, *kelvin* itd. Po Odredbi o merskih enotah imajo danes prednost v celoti poslovenjene

oblike: *herc, džul, njuten, paskal, vat* itd. (Vintar, 2000/2001).

3.4 Terminografija

3.4.1 Definicije in razlage pojmov

Definicija je nedvoumen jezikovni opis pojma s pomočjo že znanih pojmov.

Namen definicije je opisati pojem tako, da ga je mogoče razlikovati od sorodnih pojmov in da so vzpostavljena razmerja med pojmom in ostalimi pojmi v sistemu.

Razlaga je opis pojma brez uvrščanja v pojmovni sistem.

Tipi definicij:

- Intenzionalna: označi lastnosti pojma, ki ga želimo definirati, se pravi intenzijo pojma. Za to izberemo najbližji nadrejeni pojem, ki je že definiran ali pa je splošno poznan, in ga natančneje opredelimo s pomensko razlikovalnimi lastnostmi. Za primer lahko navedemo razlage.
- Ekstenzionalna: definira pojem tako, da našteje vse pripadnike pojma na isti posplošitveni ravni, ali vse predmete, ki jih razumemo pod tem pojmom. Ekstenzionalne definicije so uporabljene v zakonskih aktih.

Primer: *zračna plovila so letala, zmaji, baloni, cepelini, helikopterji*

Načela za oblikovanje definicij:

- Definicija pojma je ključna za določitev ustreznega termina, zato mora jasno izražati razmerje pojma do drugih pojmov v sistemu.
- Pojmi, ki jih uporabimo v definiciji, morajo biti definirani v okviru iste publikacije oziroma se moramo nanje sklicevati.

- Izogibati se moramo krožnih definicij: pojem definiramo z drugim pojmom, ki je definiran s prvim pojmom.
- V publikaciji mora biti jasno označeno, komu je definicija namenjena in ustrezno kako natančna je (definicija v srednješolskem učbeniku oz. v znanstvenem priročniku).
- Definicija naj bo jedrnata.

3.4.2 Namen terminografije

Namen terminografije je predvsem:

- zbiranje in izbiranje terminološkega gradiva,
- opisovanje terminologije, ki je trenutno v rabi na določenem področju (deskriptivna terminografija),
- predpisovanje terminologije za določeno področje; svetovanje prednostnih terminov (preskriptivna terminografija),
- predstavitev zbranih in obdelanih terminov v terminološki zbirki.

3.4.3 Vrste terminografskih del

Poznamo različne vrste terminografskih del:

- terminološki slovar: celota izrazov določene stroke, panoge; strokovno izrazje, zbrano v knjigi, v kateri so besede razvrščene po abecedi in pojasnjene;
- terminološki glosar: navadno označuje starejši slovar oziroma seznam manj znanih, tujih besed, dodan tekstu;
- terminološka kartoteka: sistematično urejena zbirka listkov, kartončkov s kakimi podatki, termini;
- terminološka banka / baza podatkov: kraj, kjer se nahaja urejena skupina podatkov;
- tezaver: slovar, ki vsebuje vse besede, uporabljane v določenem jeziku;
- pojmovnik: zbirka strokovnih izrazov, opisanih s stališča pojmov, ki jih označujejo.

Če terminografsko delo vsebuje razlage in definicije, gre za razlagalni slovar. Če je namen dela poenotiti in predpisati izrazje za določeno področje, gre za normativni slovar.

3.4.4 Terminografija za prevajalske namene

- večjezikovnost: zahteva primerjavo pojmovnih sistemov in ugotavljanje prevodne ustreznosti na ravni terminov
- terminološka frazeologija: za strokovno in jezikovno ustrezen prevod je potrebno v terminografska dela vključevati tudi frazeološke podatke osnovni fazi: preverjanje obstoječih virov, kadar teh ni, *ad hoc rešitve*

4 TERMINOLOGIJA UREJANJA PROSTORA

4.1 Pregled gradiv

Glavni namen pregledovanja različnega gradiva, od zakonodaje do strokovne literature, je ta, da se lahko ustvari različne pojmovne sisteme med različnimi vrstami zakonov in strokovne literature ter da je iz tega razvidna povezanost med pojmi.

4.1.1 Zakonodaja (starejša in veljavna)

Pregled pojmov, primernih za izdelavo naloge v povezavi s prostorskim načrtovanjem, je v zakonodaji omejen z vrsto zakonodaje. V določenem zakonu so opredeljeni samo pojmi, ki se zelo povezujejo s tem področjem in so tako tudi razloženi. Npr: zakon o urejanju prostora definira natančno le termine, ki so z njim tesno povezani. To ne omejuje razlage terminov v zakonih v slabem pomenu, temveč si je enostavno treba začrtati meje, do katerih se posega pri definiciji. Zato se je pri natančnejšem razumevanju definicij pogosto potrebno informirati za določen pomen termina še v drugih vrstah literature. Pomembno je še poudariti, da se v zakonodaji pojavlja samo določen tip definicije, in sicer je to ekstenzionalna definicija. Zanja je značilno, da pojem definira tako, da našteje vse pripadnike pojma na isti posplošitveni ravni, ali vse predmete, ki jih razumemo pod tem pojmom. Vsekakor vsak zakon definira samo pojme, ki so nujno potrebni za njegovo razumevanje, in je jasno, da so zato definicije teh pojmov ožje in enostavnejše, včasih celo preskromne, da bi se jih lahko pravilno razumelo.

4.1.2 Urbanistični terminološki slovar (1975)

Urbanistični terminološki slovar je bil do nedavno najbolj obsežen slovar, vsekakor pa ni izpolnil pričakovanja glede jasnosti ali terminoloških povezav. Terminologija namreč pomeni nauk (gr. logos) o izrazu (gr. terminus). Prikazovanje pojmov tako široke discipline, kot je prostorsko urejanje, le z abecednim nizanjem ne prispeva k jasnosti, temveč ravno nasprotno.

Vsekakor pa je opredelitve pojmov, ki niso povezani z zakoni ali drugimi predpisi, mogoče uporabiti tudi danes, vendar ne po abecedi, temveč po povezavah.

Področja oziroma vsebinski sklopi so:

- Arhitektura
- Demografija, statistika
- Ekonomija
- Geodezija
- Geografija (fizična)
- Gozdarstvo in kmetijstvo
- Komunala (upravljanje)
- Okolje
- Promet
- Sociologija
- Splošno
- Trgovina, turizem
- Urbanizem
- Vodno gospodarstvo

4.1.3 Mala splošna enciklopedija

Pregled pojmov, primernih za izdelavo naloge prostorskega načrtovanja, je v mali splošni enciklopediji omejen. Razlage osnovnih pojmov, kot so prostor, prostorsko urejanje in drugi, so pretežno umetnostno – zgodovinske ali opisne. Nikjer se ne omenja opravičnih definicij dejavnosti ali pojmov, tj. zakaj sploh načrtovanje v prostor in planiranje, urejanje je v enciklopediji. Dejstvo, da so vpisana v enciklopedijo, jih opravičuje oziroma razlaga. Prav tako ni nikjer omembe, da gre za dejavnosti, povezane s postopki. Zlasti pri geslu prostorsko planiranje manjka razlaga, da gre za tehnično in politično dejanje, ki vključuje kar najširši krog možnih sodelujočih akterjev in izvajalcev (Stanič, 2001). Podobno se gesla ne vežejo na druga pomembna gesla, npr.: ekonomija, pravo, lastnina, premoženje, pravice, koridor ipd., ki so v zadnjem desetletju postala mogoče pomembnejša kot nekoč uporabljena gesla, kot so: javni interes, blaginja, javno dobro ipd.

4.1.4 Slovar slovenskega knjižnega jezika (2002)

Slovar je knjiga, v kateri so besede razvrščene po abecedi in pojasnjene, je seznam s tako razvrščenimi in pojasnjenimi besedami.

Razlage besed so iz etimološkega vidika prvi korak k razlagi pojmov. Osnovni pojmi, kot so arhitektura, krajina, plan, planiranje in urbanizem, doživijo tudi slovnične mutacije, vendar so izrazi nedvoumni in jasni. Razen besede plan, ki ima kar štiri različne razlage. V nadaljevanju so predstavljeni opisi nekaterih značilnih besed in pojmov (Stanič, 2001).

4.1.5 Leksikon geografije podeželja (Kladnik, 1999)

Ob pozornem branju leksikona postane takoj razvidno, da je področje bistveno širše definirano. V resnici gre za leksikon, kjer je množica splošnih gesel o prostorskem načrtovanju opremljena še z bogato zbirko drugih gesel iz raznovrstnih področij. Avtor prikazuje leksikon kot prispevek h geografski znanosti. Povezav med posameznimi pojmi ne išče, temveč prikazuje vsebino po abecedi z oznako reference na druge pojme. Leksikon je izveden s pomočjo »gnezd«, iz katerih je razviden tudi glavni poudarek leksikona, tj. kmetijstvo, gozdarstvo, varstvo okolja, narave in spomenikov ter metodološka problematika (Stanič, 2001).

4.1.6 Druga gradiva

V tem primeru se nanašam v glavnem na univerzitetne učbenike avtorjev Pogačnika in Prosenca, ki so zanimivi za iskanje razlag in njihovo interpretacijo, ker v uvodih prinašajo razlage osnovnih uporabljenih pojmov. Poleg tega v zaključku prinašajo stvarno kazalo s termini, ki jih v učbeniku bolj ali manj obširno razlaga. Poleg univerzitetnih učbenikov omenjenih avtorjev, spada med slednja pomembnejša gradiva tudi strokovna literatura avtorjev Laha in Kladnika.

4.2 Prostorsko načrtovalska stroka

Ob primerjanju gradiv s področja urejanja prostora, prostorskega načrtovanja in ostalih dokumentov ter zakonov, povezanih z njimi, izdelanih v različnih ustanovah, ugotovimo, da pogosto podrobne vsebine primerjanih elementov sploh ne moremo dognati, ker je strokovna terminologija, ki je uporabljena v prostorsko planerski praksi zelo heterogena. Vzrok za to je v neenotnem pojmovanju in poimenovanju posameznih elementov, pojavov itd.

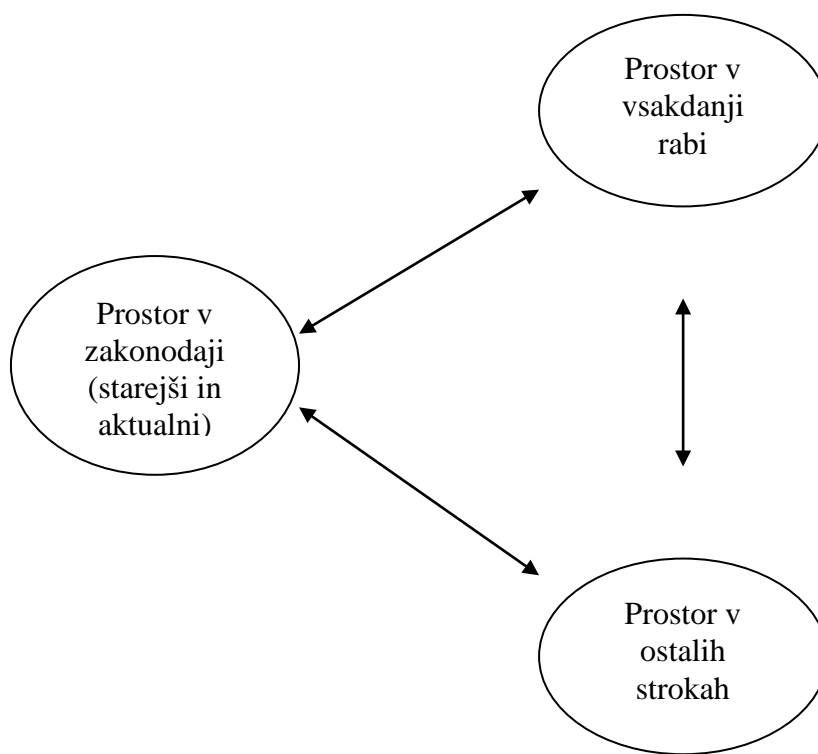
Terminologija planerske prakse nikakor ni enotna in vsem enako razumljiva. Elaborati pa so več ali manj individualni izdelki posameznikov, njihovih sposobnosti, hotenj in prizadevanj.

Zato je v okviru raziskovalnega dela diplomske naloge podano nekaj tipičnih primerov, iz katerih je razvidna različnost uporabljanja določenih terminov v stroki, primerjava terminov v stari zakonodaji ter izrazov v novi, veljavni zakonodaji, na področjih, ki se dotikajo urejanja prostora in prostorskega načrtovanja.

Analizirane so nekatere definicije, raziskovan njihov pomen, namen in predstavljen v pravem pomenu. Predstavljena je tudi primerjava, kako različno se termini uporabljajo na različnih področjih, bodisi je to stroka, poljudna literatura ali pa zakonodaja.

Hkrati je terminom potrebno določiti hierarhijo, ki jo zavzemajo na področju urejanja prostora in prostorskega načrtovanja, torej hierarhijo med samimi termini ter razlike, ki se pojavijo, ko se termini definirajo na različnih področjih. Namen je bil razločiti tako v grobem kot tudi detajlno razlike med razlagami oz. definicijami prostora.

Namen je bil dobiti razumljivo sliko med prostorom, definiranim v stroki, prostorom definiranim v vsakdanjem življenju, ter prostorom, definiranim v drugih strokah, ter pojmovne sisteme prikazati tudi grafično, ne samo besedilno. Končni rezultat bi bil prikazan v sledeči obliki (Slika 2).

Slika 2: Shematični prikaz končnega rezultata

Dodam naj še, da na področju urejanja prostora sodelujejo s svojim delom in prispevki različne stroke, zato je področje medstrokovno ali interdisciplinarno. Hkrati pa so tako prostor sam po sebi kot pojavi in procesi v njem oziroma njihovo poznavanje, ki je podlaga za njegovo smotrno urejanje, predmet proučevanja in obravnave številnih disciplin, tako da je področje hkrati tudi večstrokovno ali multidisciplinarno.

Pravna stroka prispeva k razvoju širšega področja urejanja prostora na eni strani s pripravo zakonov in na njihovi podlagi izdanih predpisov, na drugi strani pa s proučevanjem in tolmačenjem prostorskega, okoljskega ter javnega in zasebnega prava. Pravna stroka uporablja zelo ozke in natančne definicije.

Družboslovne in naravoslovne vede – sociologija, ekonomija, geografija, ekologija, statistika – proučujejo stanje in razvoj dejavnosti v prostoru in prispevajo s svojimi izsledki k praviim oziroma ustreznim izhodiščem, projekcijam in ciljem urejanja prostora.

Tehnične vede – urbanizem, arhitektura, krajinska arhitektura, gozdarstvo, agronomija, rudarstvo, energetika, prometna tehnika in logistika ter gradbeništvo – so dejavne na področju prostorskega načrtovanja. S prostorskim načrtovanjem se načrtuje razmestitev dejavnosti v prostoru, njihova organizacija in raba zemljišč. Posebno vlogo med njimi ima geodezija, ki zagotavlja podatke o fizičnem prostoru in prenaša načrtovane rešitve v prostor, tako da v njem označi lego, velikost in obliko nepremičnin.

Upravna stroka sodeluje v postopkih upravnega odločanja o dopustnosti posameznih posegov v prostor ter v upravnem in inšpekcijskem nadzorstvu nad posameznimi dejavnostmi urejanja prostora.

Med vsemi zgoraj naštetimi strokami gre še posebno poudariti geografijo. Prostorsko načrtovalska stroka se premalo povezuje z geografijo, njuna povezava pa ni zanemarljiva. Geografija podeželja (Kladnik, 1999) je panoga družbene in regionalne geografije, ki obravnava geografske vidike človekove organiziranosti in dejavnosti na zunaj mestnih območjih. Podrobneje jo lahko opredelimo kot preučevanje sodobnih socialnih, gospodarskih, prostorskih in zemljiških pojavov ter sprememb, ki se dogajajo v redkeje naseljenih predelih, ki se zaradi svojevrstnega videza in drugih prostorskih sestavin označujejo za podeželje. Kot znanstvena disciplina še ni docela izoblikovana, temveč jo sestavljajo preučitve niza gospodarskih, socialnih, demografskih, kulturnih, prostorskih in drugih problemov, vezanih na podeželje. Torej geografija je precej povezana z urejanjem prostora, načrtovanjem prostora.

Vendar pa navedene stroke redko delujejo same. Najpogostejše je reševanje nalog v skupinah, sestavljenih iz predstavnikov različnih strok. Timsko delo je prej pravilo kot izjema na vseh ravneh in v vseh vidikih urejanja prostora. Ne samo pri prostorskem načrtovanju na ravni države in občine, ki obsegata načrtovanje razvoja najštevilnejših dejavnosti v prostoru in z njimi povezane rabe nepremičnin, temveč že tudi v upravnem delu in inšpekcijskem

nadzorstvu je strokovna sestava sodelavcev v projektnih skupinah, organih in uradih zelo raznolika.

Urejanje prostora je v svojem novejšem razvoju postalo preveč razvejano, da bi vse potrebno znanje za njegovo obvladovanje lahko izhajalo iz ene same stroke. Iz tega pa izhaja tudi nuja, da imajo vsi, ki sodelujejo pri urejanju prostora, tudi primerno skupno in splošno znanje, ne samo o predmetu svojega dela, torej o prostoru in prostorskih pojavih in procesih, temveč tudi o delovnih področjih, metodah in prispevkih drugih sodelujočih strok.

Predstavljene stroke sodelujejo na sestavljenem področju urejanja prostora v nekaj različnih glavnih dejavnostih, ki prispevajo k uresničevanju ciljev urejanja prostora vsaka s svojimi posebnimi orodji oziroma instrumenti. Glavne dejavnosti in instrumenti na področju urejanja prostora so nastali z razvojem posameznih strok in imajo torej različne izvore. Zaradi inter- in multidisciplinarnosti celotnega področja in tudi že nekaterih izmed posameznih dejavnosti, ki ga sestavljajo, so meje med posameznimi strokovnimi področji vse bolj zabrisane.

Zato je posamezna orodja in instrumente težko pripisati izključno eni stroki, čeprav iz nje izvirajo. Glavne in tudi najstarejše dejavnosti in instrumenti urejanja prostora, ki izvirajo iz ureditve, ki je bila na Slovenskem uveljavljena že v 19. stoletju, so prikazani v naslednji preglednici:

Glavne dejavnosti in instrumenti urejanja prostora so:

DEJAVNOST	Strokovno poreklo	INSTRUMENTI
ZAKONODAJA	pravo	zakoni in podzakonski (izvedbeni in tehnični) predpisi
PROSTORSKO NAČRTOVANJE	urbanizem, regionalno planiranje	strateški in izvedbeni prostorski akti države in občin ter skupni prostorski akti

UPRAVNO ODLOČANJE	uprava	upravni postopek – gradbena in uporabna dovoljenja, soglasja
INŠPEKCIJSKO NADZORSTVO	uprava	inšpekcijski ukrepi (odločbe)

(Povzeto po http://www.fu.uni-lj.si/personal/blaganje/01_pojmi_in_podrocje_urejanja_prostora_2004-2005.pdf, str. 15-16.)

Širše oziroma sestavljeno področje urejanja prostora je preko prikazanih instrumentov in njihovega izvora v posameznih strokah izraziteje povezano s še nekaterimi drugimi dejavnostmi, strokami oziroma pravno reguliranimi področji. Takšnim povezavam praviloma poskušajo čim bolj celovito slediti tudi delitve oziroma organizacija državnih upravnih pristojnosti v zvezi z urejanjem prostora (http://www.fu.uni-lj.si/personal/blaganje/01_pojmi_in_podrocje_urejanja_prostora_2004-2005.pdf)

4.3 Razlaga nekaterih pomembnejših terminov in njihova analiza

Termin 1: Prostor

Najbolj splošno razlago kateregakoli termina vedno podaja Slovar slovenskega knjižnega jezika (2002), ki navaja kar veliko definicij v zvezi s pojmom prostor:

- Kar je nesnovno, neomejeno in v čemer telesa so, se premikajo: filozofi razlagajo prostor različno.
- Prva razlaga termina prostor je zelo filozofsko obarvana in nepomembna za stroko, o kateri govorimo.
- Z najmanj eno točko, ploskvijo določen del tega.

- Matematična definicija se usmerja bolj na orientacijo v prostoru in podaja razne primere, kot so: prostor med zemljo in luno; hitro se orientira v prostoru; imeti strah pred odprtim, zaprtim prostorom; publ. letalo je kršilo zračni prostor.
- S stenami, ploskvami omejen del tega a) kot enota za določen namen, zlasti v zgradbi: ogrevati, opremiti, prezračiti prostor; preiskali so vse prostore od kleti do podstrešja; iz sosednjega prostora je bilo slišati razburjene glasove; kuhinja, soba in drugi prostori / bivalni, stanovanjski prostori; delovni, klubski, poslovni prostor; šolski prostori; prostori galerije so že premajhni; prostor za sestanke / z oslavljenim pomenom: stanuje v kletnih prostorih v kleti; sestanek bo v prostorih šole v šoli b) kot enota v čem sploh: podzemni rov se je razširil v visok prostor, poln kapnikov; prostor v valju meri pet kubičnih decimetrov.
- Tretji primer kaže na definicijo, primerno za uporabo na področju arhitekture, urbanizma, tukaj je poudarjen prostor na način, da je vedno potrebno nek volumen omejiti, obzidati s stenami, zidovi, ploskvami, da dobimo prostor kot tak. Tak prostor bi lahko imenovali tudi javni prostor.
- Del zemeljske površine glede na prisotnost česa, kak namen: prostor meri nekaj hektarov; iskati nenaseljen, primeren prostor; na tem prostoru bo novo naselje / parkirni, tržni prostor / kupiti prostor na pokopališču / publ. razvoj umetnosti v srednjeevropskem prostoru v Srednji Evropi / kot ukaz psu prostor // del kake površine sploh glede na prisotnost česa, kak namen: položiti knjigo na prejšnji prostor; ostal je na svojem prostoru, skrit za zaveso.
- Zadnja, četrta opredelitev nam za naše potrebe pove največ oziroma se še najbolje ujema z definicijami, ki so jih navedli zgornji avtorji oziroma ustreza definiciji, kot jo navaja Zakon o urejanju prostora (2002). V bistvu nam pove lokacijo nečesa.

Še nekaj primerov, ki so povzeti po Slovarju slovenskega knjižnega jezika, kjer ima beseda prostor več pomenov. Ti primeri so navedeni izrecno zato, da bi lažje pojasnila težave pri svojem delu:

- V kabini žičnice ni bilo prostora za vse, ki so čakali v vrsti. (Potrebni del česa, ki nekemu-nečemu omogoča nahajanje.)

- Slovenski gospodarski prostor je odprt v Evropo in Svet. (Kar je določeno z obstojem tega, kar označuje prilastek.)
- Vedno sedem na svoj prostor za mizo. (Del površine, namenjen za namestitev osebe.)
- V občinski stavbi je veliko prostorov. (Enota za določen namen, omejena s stenami, ploskvami.)

Toda prostor je več kot samo prostor v kabini žičnice, gospodarski prostor, prostor za mizo, prostor v stavbi. V tem prostoru so tudi prometne, športne ter rekreacijske in druge proste površine, na širšem območju pa so še kmetijska zemljišča. Razvoj tega dela mesta se je odvil šele v zadnjih desetletjih. Prej še ni bilo potrebne javne infrastrukture, zato zemljišča še niso imela komunalne opreme in niso bila zazidljiva. V zadnjem odstavku pojem prostor pomeni del zemeljske površine in je uporabljen skupaj z nekaterimi drugimi pojmi, ki imajo podoben pomen: površine, zemljišča, območje ter s pojmi, ki se z njimi pogosto povezujejo v nove izraze: dejavnosti, objekti, stavbe, infrastruktura, komunalna oprema, zazidljivost ...Vsi ti pojmi so v obravnavi širšega področja urejanja prostora zelo pogosti. (SSKJ, 2002).

Prostor, definiran v Mali splošni enciklopediji (Mala splošna enciklopedija, tretja knjiga P-Ž, Ljubljana 1976), hkrati s časom, je po materialističnem pojmovanju nujna objektivna oblika in osnovni pogoj biti.

Mala splošna enciklopedija podaja zelo splošno definicijo termina prostor, kar je razumljivo, saj je splošna. Njena definicija nakazuje na to, da prostor brez časa ne more obstajati. Prostor pa lahko obstaja tudi, ko ne govorimo o času. Podaja čisto materialistično definicijo prostora. Pove pa dobro, da je prostor osnovni pogoj biti in je zato tudi nujen.

Po veljavnem Zakonu o urejanju prostora (ZUreP-1, 2002, 2. člen) v Sloveniji je pojem prostor sestav fizičnih struktur na zemeljskem površju ter nad in pod njim, do kamor sežejo neposredni vplivi človekovih dejavnosti.

Zakon prostor definira dokaj natančno in specifično, saj pravi, da prostor sestavljajo fizične strukture, torej se nanaša na vse objekte in stvari, ki so prisotni v prostoru, in nadalje še definira, do kod naj bi prostor segal. Prostor zajema vso zemeljsko površje ter vse, kar je nad

zemeljskim površjem ter pod njim, ampak sega samo do tja, do kamor segajo tudi neposredni vplivi človeka oziroma njegovih dejavnosti. Ne štejejo pa se zraven posredni vplivi človekovih dejavnosti. Iz tega se lahko razume prostor tudi kot zračni prostor, vodni prostor, kar zakon ni dovolj natančno opredelil, ampak lahko sami sklepamo, za kakšen prostor gre, saj že ime zakona opozarja, da gre za Zakon o urejanju prostora, kar nam potem postane bolj razumljivo.

Lah, 1995, definira prostor kot del zemeljske površine oziroma človekovega okolja, ki omogoča bivanje in različne ali le določeno dejavnost. To je vselej kompleksna stvarnost, skupek naravnih pojavov in antropogenih posegov ali učinkov.

Lah pri svojem utemeljevanju prostora za njegovo definiranje ne uporabi nikakršnih fizičnih struktur na zemeljskem površju, ampak je zanj že zadosti, ko definira prostor kot del zemeljske površine. Je pa pomemben, kot tudi pri zakonu o urejanju prostora, človek in človekove dejavnosti in vplivi in poleg tega še naravni pojavi in učinki, ki pa jih zakon ne obravnava.

Urbanistični terminološki slovar, 1975, definira prostor kot celokupnost naravnih in po človeku in družbi preoblikovanih svojstev določenega ozemlja.

Slovar se ne omejuje na celotno oziroma delno zemeljsko površino. Prostor je le skupek naravnih in po človeku in družbi preoblikovanih svojstev na določenem ozemlju. Poudarjena sta narava in človek.

Termin prostor predstavlja zelo širok pojem v prostorskem načrtovanju. V geografiji se izraz prostor raje ne uporablja zaradi njegove večpomenskosti. Izrazu se geografi izogibajo in nadomeščajo z izrazi pokrajina, regija, območje, področje (tudi ta je zaradi več pomenov manj zaželen) in ozemlje. Geografi se izrazu prostor izogibajo; vprašanje je, ali se izogibajo upravičeno. Če ga lahko zadovoljivo nadomestijo z zgoraj naštetimi izrazi, potem je to opravičljivo. Vendar pa ti izrazi niso njuno dovolj natančni za urejanje prostora.

Gledano z vidika pravne ureditve urejanja prostora in načinom njegovega uresničevanja, je prostor omejen z državnimi mejami oziroma mejami, znotraj katerih velja pravni red

posamezne države (v našem primeru Republike Slovenije). Vendar pa se v novejšem času, vzporedno z vse hitrejšimi povezovanji med državami evropske celine, hitro razvija tudi mednarodno sodelovanje na področju urejanja prostora. To v prvi vrsti temelji na spoznanju, da se vplivi človekovega spreminjanja prostora oziroma poseganja vanj pogosto ne ustavljajo na državnih ali kakih drugih upravnih meja in da je evropski prostor skupen in nedeljiv.

Definicija prostora po veljavnem Zakonu o urejanju prostora (2002), kjer je prostor opisan kot sestav fizičnih struktur na zemeljskem površju ter nad in pod njim, do kamor sežejo neposredni vplivi človekovih dejavnosti, opredeljuje tako fizični prostor kot tudi vplivni, kjer so prisotni vplivi človekovih dejanj.

Taka terminološka utemeljitev prostora je preobsežna. Prostor je sestav fizičnih struktur, vendar pa prostor obstaja tudi brez človekovih vplivov oziroma dejavnosti, zato človek ni nujen za obstoj prostora. Nujne pa so fizične strukture. Prostor, razložen v enciklopediji, je ravno tako preobsežen, ker sta prostor in čas povezana vendar, ne na tako tesen način, da prostor brez časa ne bi mogel obstajati. Najprimernejša razlaga za prostor se nahaja v strokovni literaturi in se po mojem mnenju tudi najbolj približa prostoru kot takemu. Lah prostor definira kot del zemeljske površine oziroma človekovega okolja, ki omogoča bivanje in različne ali le določeno dejavnost. To je vselej kompleksna stvarnost, skupek naravnih pojavov in antropogenih posegov ali učinkov. Za prostor je potrebna zemeljska površina in Lah utemeljuje, da ta lahko obstaja z ali brez človekovih dejavnosti, torej je skupek različnih pojavov. Razlaga v Urbanističnem terminološkem slovarju (1975) pa je dokaj strnjena in posledično težje razumljiva, ko jo preberemo kot samostojno enoto. Zakon o urejanju prostora (1984), ki ni več v veljavi, pa ne razlaga neposredno pojma prostor, ampak ga definira preko drugih pojmov, kot npr. urejanje prostora, namenska raba prostora, prostorska organizacija itd. Razvidno je, da stari zakon prostor razume kot sestav dobrin splošnega pomena in njihovo varovanje, sestav različnih dejavnosti in njihova organizacija ter sestav raznih družbenih potreb.

Termin 2: Urejanje prostora

Veljavni Zakon o urejanju prostora (ZureP-1, 2002, 2. člen) pravi, da je urejanje prostora prostorsko načrtovanje in uveljavljanje prostorskih ukrepov za izvajanje načrtovanih prostorskih ureditev, zagotavljanje opremljanja zemljišč za gradnjo ter vodenje sistema zbirke prostorskih podatkov.

Veljavni zakon podaja zelo sistemsko definicijo urejanja prostora. Natančno našteje komponente, ki sestavljajo urejanje prostora. Sestavni deli urejanja prostora so prostorsko načrtovanje, zemljišča ter sistemska zbirka prostorskih podatkov.

Uzakonjeni pomen pojma urejanje prostora je torej precej širši od pojma prostorsko načrtovanje.

Urejanje prostora po starem Zakonu o urejanju prostora (ZureP, 1984, 1. člen) je varovanje dobrin splošnega pomena in skrb za njihovo smotrno rabo, usmerjanje razvoja dejavnosti v prostoru in njihova prostorska organizacija ter določanje namenske rabe prostora tako, da je usklajena s prostorskimi možnostmi in družbenimi potrebami.

Stari zakon je za razliko od novejšega podajal definicijo, ki je izhajala iz pomena urejanja prostora v družbi. V ospredje je postavila varovanje dobrin, skrb za njeno preudarno rabo. Pomembno je bilo določanje namenske rabe prostora, in sicer tako, da je zagotovila predvsem potrebe družbe, usklajeno s prostorskimi možnostmi.

Pogačnik, 1992: Urejanje prostora je načrtovanje in razmeščanje človekovih dejavnosti v najširšem smislu, upoštevajoč tehnične, socialno-ekonomske, okoljevarstvene, oblikovne in druge vidike. Zajema vse prostorske razsežnosti, od držav, regij, občin oz. lokalnih skupnosti, mest, vasi do posameznih lokacij.

Pogačnik urejuje prostor s postavljanjem raznih vidikov v najširšem smislu. Upošteva tako največjo prostorsko razsežnost kot tudi najmanjšo. Termin je definiral glede na metodologijo oziroma opravila, ki sodijo v urejanje prostora.

Lah, 1995: Urejanje prostora je sestavljena, na dosežkih znanosti utemeljena tehnična, pravna in upravna dejavnost, ki zagotavlja trajnosten (vzdržen) prostorski razvoj. Z urejanjem prostora država in lokalne skupnosti v sodelovanju, usklajeno z drugimi dejavnostmi, ob

varovanju javnih koristi in upoštevanju zasebnih interesov ter z udeležbo javnosti določajo in zagotavljajo pogoje za rabo nepremičnin.

Namen definicije urejanje prostora po Lahu izhaja iz zagotavljanja trajnostnega razvoja prostora. Upošteva tudi družbeni in zasebni vidik, interes, s pomočjo katerih se zagotovi pogoje za rabo nepremičnin.

Urbanistični terminološki slovar, 1975: Prostorsko urejanje je dejavnost in proces, ki mora biti usklajen z družbenimi in ekonomskimi strukturami države, da se tako zagotovi najracionalnejša uporaba prostora v prid družbi, torej mora:

- dognati in zagotoviti racionalen razvoj infrastrukture;
- zavarovati in aktivirati naravne vrednote prostora;
- revitalizirati urbano dediščino;
- dati pobudo za gradnjo storitvenih objektov in servisov;
- trasirati razvoj t. i. sekundarnih stanovanj ipd.

Tako kot razumevanje zgornjih definicij urejanja prostora se lahko razume tudi to, ki je zapisana v urbanističnem terminološkem slovarju. Spet se poudarja družbeni vidik in sama družba ter najracionalnejša uporaba prostora.

Urejanje prostora, citirano po Proseni, 1993, str. 12, je razmestitev objektov in infrastrukture, potrebne za različne dejavnosti ali tokove, s katerimi se zagotavlja skladnost med naravnim in ustvarjenim bogastvom, tehnologijo in drugimi oblikami človekovega dela.

Pri definiranju pojma urejanje prostora se pojavi zanimiva razlika definicij glede na čas, v katerem je določena literatura nastajala. Razlage, nastale okvirno do leta 2000, predstavljajo termin urejanje prostora na drugačen način, kot na primer sedaj veljavni zakon o urejanju prostora. Opaziti je možno, da so namenili prej veliko večji poudarek človeku, družbi, sedaj pa se poudarja sistemsko razdelitev komponent urejanja prostora. Ni več pomembna družba kot taka, niti ne racionalna raba zemljišč. Poudarek je na načrtovanju prostorskih ureditev ter vodenju sistema zbirk prostorskih podatkov.

Pojem urejanja prostora je na splošno težko opredeljiv in ga je nemogoče enotno razložiti. Najpogostejši opis pojma urejanje prostora gotovo poudarja ožji, samo določen načrtovalski vidik. Ta zlasti upošteva pomen in vlogo različnih vrst in ravni prostorskega načrtovanja, imenovanih npr. prostorsko ali tudi regionalno prostorsko načrtovanje, urbanistično načrtovanje, krajinsko načrtovanje, manj pa se ukvarja z vprašanji uresničevanja (implementacije) načrtovanih prostorskih ureditev oziroma z načini in ukrepi za doseganje namena prostorskih načrtov. Razlaga, kot jo navaja Urbanistični terminološki slovar iz leta 1975, je kompleksna in natančno določena. Podaja nekaj predpostavk, na katerih naj bi temeljilo urejanje prostora, vendar definicijam primanjkuje ravno nadaljevanje definicije kot način oziroma možnost uresničevanja načrtovalskih prostorskih ureditev. Poudarek ni na tem, da je urejanje prostora na dosežkih znanosti utemeljena tehnična, pravna in upravna dejavnost, ker nam to ne pove nič bistvenega o urejanju prostora. Zagotovo pa zagotavlja vzdržen prostorski razvoj. O urejanju prostora največ pove razlaga v stroki, ki govori o načrtovanju in razmestitvi objektov v prostoru.

Področju urejanja prostora je zelo blizu področje varstva okolja: Pogačnik, 1992, str. 6, poudarja, da je urejanje prostora tesno povezano z varstvom okolja, njegova naloga pa je predvsem v ekološko usklajenem poseganju v okolje. Dodaja, da je urejanje prostora staro tisoče let, da pa se je kot samostojna veda osamosvajalo od urbanizma, krajinskega oblikovanja in od inženirskih ved šele v zadnjih desetletjih – dokler se ni povežalo z ekologijo. Po njegovem gre v najnovejšem času za prehod v zrelo fazo integralnega vedenja o prostoru, ki obsega načrtovanje in varstvo okolja skupaj. Obe področji združujeta skupen smoter, namreč prizadevanje za zagotovitev trajnostnega oz. vzdržnega razvoja in skupen predmet. Prostor, narava in okolje so namreč neločljivi pojavi. Odnosi med njimi so prikazani v obliki pojmovnih sistemov na koncu tega poglavja.

Da je na vprašanje, kaj je urejanje prostora, možnih več odgovorov, pričajo tudi primerljivi pojmi v nekaterih tujih jezikih. Izraz urejanje prostora se da s skoraj dobesedno enakim pomenom, kot ga ima v slovenščini, prevesti npr. v nemščino (Raumordnung), francoščino (aménagement du territoire) in španščino (ordenacion de territorio). Ne da pa se ga dobesedno prevesti npr. v angleščino, kjer v novejšem času in pod vplivom drugih narodov vse bolj

uporabljajo spatial planning, namesto prejšnjega regional planning ter imajo pri tem prav tako v mislih več kot samo načrtovanje (<http://www.sigov.si/mop/index.htm>, str. 4).

Lah, 1995, str. 266, v svojem leksikonu ne navaja direktno gesla urejanje prostora, pač pa pod geslom prostorsko planiranje povzema, da je to urejanje prostora z načrtovanjem njegove smotrne rabe, razmeščanjem dejavnosti v njem, določanjem namembnosti zemljišč – vključno z varovanjem zaščitenih območij, kar samo po sebi tudi kaže, da se prostor ureja tudi z drugimi orodji, oziroma da je urejanje prostora več kot samo prostorsko planiranje oziroma načrtovanje njegove rabe in razmestitve dejavnosti v njem.

Področje urejanja prostora je pravno urejeno. Odločitve pri urejanju prostora se načrtujejo z dejavnostjo prostorskega načrtovanja. Sprejete odločitve, ki se sprejemajo po predpisanih postopkih s prostorskimi akti, se uresničujejo na eni strani z varovanjem prostora pred spreminjanjem njegove rabe in na drugi strani z graditvijo naselij, delov naselij oziroma posameznih objektov (zgradb). Ogromna večina prostora je s prostorskimi akti varovana in samo na zelo majhnem delu ozemlja je z njimi omogočena poselitev oziroma graditev.

Termin 3: Prostorski razvoj

Prostorski razvoj je spreminjanje prostora zaradi človekovih dejavnosti (ZUreP-1, 2002, 2. člen).

Človek je neposredni dejavnik, ki vpliva na kakršenkoli razvoj v prostoru. Ni definirano, kakšen razvoj v prostoru; ali je to razvoj prostora, ki ga narekuje družba oziroma posameznik, ali je to razvoj, ki ga načrtuje država. Ni omenjeno niti kdo narekuje ta razvoj niti komu je namenjen. Zakon nas seznani samo s tem, da imajo celoten vpliv na razvoj prostora človekove dejavnosti.

Lah, 1995, v svoji literaturi navaja, da je prostorski razvoj sinonim za izrabo prostora kot omejene javne dobrine, ki je nujna osnova za človekovo bivanje in za vse njegove dejavnosti, na način, ki omogoča gospodarski, socialni in kulturni razvoj človeštva.

Tukaj se pojavi vprašanje, ali je prostorski razvoj res sinonim za izrabo prostora. S tem razumemo, da izraba pomeni razvoj, kar pa ni res. Izraba lahko pomeni tudi razvoj prostora v negativni smeri, na primer prevelika ali premajhna izraba. Razvoj oziroma izrabo prostora Lah v nadaljevanju enači tudi z drugimi oblikami razvoja. Torej prostorski razvoj in izraba prostora pogojujeta na primer kulturni razvoj. Vendar ta trditev ne velja, saj razvoj prostora ni nujen, temveč se prostor vseeno kulturno razvija. Možno pa je, da so vse te oblike razvoja tako tesno povezane med seboj, da se ne sme govoriti le o določenem razvoju, ker le-ta pogojuje tudi druge vrste razvoja.

Prostorski razvoj je res spreminjanje prostora, z razliko, da se tu zakon spet omeji na človekove dejavnosti, kar je zelo ozko gledano. Bližja je razlaga, kot jo uporabi Lah, ki v tem primeru navaja prostor kot javno dobrino, ki jo je za razvoj potrebno izrabiti kot osnovo za človekovo bivanje, a ne samo za človekovo bivanje, temveč tudi za njegove dejavnosti na različne načine, primerne za kakršenkoli razvoj človeštva.

Prostorski razvoj se na eni strani odraža v spremembah fizičnega prostora, na drugi strani pa v njegovem varovanju pred spremembami in ohranjanju ali celo izboljševanju obstoječega stanja z odpravljanjem posledic napačne rabe v preteklosti.

Termin 4: Vzdržni prostorski razvoj

Po veljavnem zakonu o urejanju prostora (ZUreP-1, 2002, 2. člen) je vzdržni prostorski razvoj definiran kot zagotavljanje take rabe prostora in prostorskih ureditev, ki ob varovanju okolja, ohranjanju narave in trajnostni rabi naravnih dobrin, varstvu kulturne dediščine in drugih kakovosti naravnega in bivalnega okolja omogoča zadovoljitev potreb sedanje generacije brez ogrožanja prihodnjih generacij.

V zvezi z namenom in ciljem urejanja prostora ter nekaterih drugih z njim tesno povezanih dejavnosti – zlasti varstva okolja – se pojavljata pojma vzdržni razvoj (npr. v veljavnem Zakonu o urejanju prostora) ter trajnostni razvoj (npr. v veljavnem Zakonu o varstvu okolja), ki imata sicer povsem enak pomen, njuna različna raba pa priča le o neenotnosti glede tega, kateri od obeh pridevnikov naj bi bil primernejši. Oba termina sta namreč prevoda angleškega

termina »sustainable«. Pojem vzdržnost v izrazu vzdržni razvoj ali trajnost v izrazu trajnostni razvoj je s podobnim pomenom, kot ga ima danes, v resnici že zelo star (Lah, 1995).

Še vedno so odprta številna vprašanja o uresničljivosti trajnostnega oz. vzdržnega razvoja, ki pa ne zmanjšujejo prizadevanj za doseg tega težavnega cilja. S pojmom trajnostni oz. vzdržni razvoj je povezanih veliko različnih pričakovanj. Doseženo pa je široko soglasje o tem, da mora razvoj temeljiti na takih dejavnostih in posegih v okolje, ki so gospodarsko, socialno, okoljsko in kulturno trajnostni oziroma vzdržni.

Enake lastnosti mora imeti trajnostni oz. vzdržni prostorski razvoj. Prostor je sestavljen sistem, ki ne obsega samo naselij, podeželja in drugih prostorov, kot so npr. industrijska območja, temveč obsega tudi naravo v celoti in okolje, ki obdaja človeštvo. Prostor namreč tvori nosilna tla in nujen okvir človekovega bivanja in dejavnosti ter je zato osnova vzdržnega razvoja. Razvoj se izraža tudi v prostoru, ki ga človek spreminja oziroma nenehno posega vanj, da bi ga priredil svojim bivalnim potrebam in dejavnostim, ki jih opravlja, in ga uredil v skladu s svojim predstavami. Vsi posegi v prostor oziroma spremembe v njem, ki so posledica razvoja naselij in dejavnosti ter skupaj z varovanjem prostora predstavljajo zunanji odraz prostorskega razvoja, morajo prav tako biti gospodarsko, socialno, okoljsko in kulturno vzdržni oz. trajnostni, da bi bilo mogoče doseči vzdržni oz. trajnostni prostorski razvoj. (<http://www.fu.uni-lj.si/personal/blaganje/01>
POJMI_IN_PODROCJE_UREJANJA_PROSTORA_2004-2005.pdf)

Termin 5: Namenska raba

Namenska raba je s prostorskimi akti določena raba zemljišč in objektov (ZUreP-1, 2002, 2. člen).

Urbanistični terminološki slovar, 1975 definira namensko rabo kot opredelitev območja glede na namembnost njegove rabe oz. obvezni del urbanističnega dokumenta, ki obsega grafični (na kartah) in besedilni prikaz sedanje ali načrtovane rabe nekega območja, površine (ali več površin), praviloma opredeljen z namembnostjo (glede na osnovne značilnosti), obsegom (meje) in zmogljivostjo ali stopnjo njihove izrabe oz. členitev površin po namembnosti.

Razlika zgornjih dveh definicij, nastalih v različnih obdobjih, prva je nastala leta 2002 in druga leta 1975, je opazna. Definicije namenske rabe prostora veljavni zakon o urejanju prostora razlaga zadovoljivo. Urbanistični terminološki slovar poda malo več informacij, ki pa za samo razumevanje namenske rabe niso nujni. Pri pregledovanju različne strokovne literature nisem opazila nobenih problemov z razumevanjem oziroma uporabo omenjenega termina, v dokaz, da se tudi stroka strinja z navedeno definicijo v zakonodaji. Problematika, ki tukaj nastane, je med uporabo različnih terminov. Zavedati se je potrebno, da namenska raba označuje sinonim za načrtovano rabo. Le-ta je načrtovana s plani. Dejanska raba je sedanja raba in je lahko samo ena raba, medtem ko je načrtovana raba lahko tudi mešana, dovoljeno je več različnih rab hkrati.

Termin 6: Prostorsko načrtovanje

Pri obravnavanju termina prostorsko načrtovanje že takoj na začetku naletimo na problem, ali uporabljati termin načrtovanje ali planiranje (glej str. 2).

Prostorsko načrtovanje je interdisciplinarna dejavnost, s katero se na podlagi varstvenih zahtev in ob upoštevanju razvojnih možnosti načrtuje namensko rabo prostora, določajo pogoji za razvoj dejavnosti v prostoru in njihovo razmestitev ter ukrepi za izboljšanje obstoječih fizičnih struktur in določajo pogoji za umestitev načrtovanih objektov v prostor in njihovo izvedbo (ZUreP-1, 2002, 2. člen).

Lah, 1995: Prostorsko planiranje je urejanje prostora z načrtovanjem njegove smotrne rabe, razmeščanjem dejavnosti v njem, določanjem namembnosti zemljišč – vključno z varovanjem zaščitene območij.

Urbanistični terminološki slovar (1975): Prostorsko planiranje je proces usmerjanja razvoja prostora in družbenega razvoja v prostoru (včasih sinonim za urbanizem).

Prosen, 1993, str. 11-12: Pod pojmom prostorsko planiranje razumemo urejanje prostora in razmestitev dejavnosti, ki so vezane na prostor. Prostorsko planiranje se lahko definira tudi kot planiranje prostorske ekologije, saj zajema naravo in družbo.

Kladnik, 1999: Prostorsko planiranje je multidisciplinarna načrtovalna dejavnost, ki pripravlja predloge za urejanje prostora, njegovo rabo in organizacijo njegovih sestavin ter dejavnikov razvoja v njem na osnovi usklajevanja različnih razvojnih in varstvenih interesov in zahtev. Na določenem območju usklajuje različne interese uporabnikov prostora ter jih usmerja v smotno gospodarjenje z njim in tako zagotavlja tudi možnosti za skladen gospodarski in družbeni razvoj in ustroj. V načrtovalni hierarhiji pomeni planiranje najvišjo raven, zato so ureditveni predlogi običajno na splošnejši in abstraktni ravni. Za njihovo uresničevanje je potrebno podrobnejše načrtovanje.

Prostorsko načrtovanje je zelo širok pojem, v katerega so vpletene marsikatero definicije drugih terminov v zvezi z urejanjem prostora. Torej hierarhično gledano je prostorsko načrtovanje pod pojmom urejanje prostora, ki je seveda najvišje, je najširši pojem. Prostorsko načrtovanje pa zajema načrtovanje namenske rabe prostora. Tako se da že iz same hierarhije in razčlenitve besedne zveze ugotoviti pomen pojma prostorsko načrtovanje.

Veljavni zakon o urejanju prostora zelo lepo in nazorno opisuje, kaj je prostorsko načrtovanje, zato bi se ta definicija res lahko posplošila in uveljavila vedno, kadar bi bilo potrebno razložiti to besedno zvezo. Pri prebiranju različnih literatur opazimo, da se za isti pomen različno uporablja sintagma prostorsko planiranje in prostorsko načrtovanje. Namreč sedaj se uporablja več beseda načrtovanje kot planiranje.

Termin 7: Urbanistično načrtovanje

Po veljavnem zakonu o urejanju prostora v Sloveniji (ZUreP-1, 2002, 2. člen) je urbanistično načrtovanje posebna veja prostorskega načrtovanja, s katero se načrtuje poselitev in z njo povezane prostorske ureditve ter določajo pogoji za umestitev objektov v prostor.

Pogačnik, 1999, str. 2: Urbanistično planiranje je načrtovanje urbanih aglomeracij, torej zlasti mestnih naselij. Poleg inženirsko-tehničnih vidikov enakovredno upošteva tudi gospodarske, socialne, okoljevarstvene, pravne, umetniške in druge komponente. Ker je omejeno na naselje mestnega značaja, prihajajo tu v ospredje arhitektonski, gradbeno-tehnični, komunalni, oblikovni vidiki ter varstvo urbanega okolja.

Urbanistični terminološki slovar, 1975: Urbanistično oblikovanje je del procesa prostorskega planiranja, ki se ukvarja z arhitektonsko kompozicijo stavb in prostora, oz. je osrednja in najbolj kompleksna komponenta urbanizma, tj. sinteza funkcije, strukture in oblike.

Na tem mestu je hitro opazna razlika v definiranju pojma urbanistično načrtovanje. Namreč Urbanistični terminološki slovar (1975) ga definira tako, da za njegovo razlago uporablja še stare termine, kot so urbanistično oblikovanje in prostorsko planiranje.

Urbanistično načrtovanje je le del prostorskega načrtovanja, ki se ukvarja predvsem s poselitvijo, to načrtovanje je omejeno na naselje. Poleg tega upošteva tudi druge komponente, ne le naselje. Zelo pomembno je pri tem varstvo okolja. Opazi se razlika glede na to, v katerem času so le te nastale. V urbanističnem terminološkem slovarju iz leta 1975 je urbanistično načrtovanje definirano povsem različno od današnje razlage tega termina. Namreč slovar razlaga urbanistično načrtovanje predvsem s kompozicijo stavb, poudarja njihovo obliko, strukturo ter sintezo funkcije. Ne omenja se varstva okolja. O varstvu okolja se je začelo govoriti kar nekaj časa kasneje (Pogačnik, 1993, str. 2). Urbanistično načrtovanje se ne ukvarja le s poselitvijo, naseljem in varstvom okolja, temveč obravnava tudi centralne dejavnosti (šolski, nakupovalni centri ...), naselitev (tipologija zgradb), industrijo in proizvodne obrti, mestne zelene površine in pokopališča, promet, komunalne dejavnosti in komunalno infrastrukturo, mestno prenavo, varnost v naselju ter usmerjanje urbanizacije na podeželje.

Termin 8: Krajina

Krajina (ZUreP-1, 2002, 2. člen) je del prostora, katerega značilnost je prevladujoča prisotnost naravnih sestavin in je rezultat medsebojnega delovanja in vplivanja naravnih in človeških dejavnikov;

Prosen, 1993: Krajina je to, kar zaznamo z očesom.

Urbanistični terminološki slovar, 1975: Krajina je zaključen, enovit prostor zemeljskega površja, ki ga oblikovno določajo naravni faktorji (geološka struktura, vegetacija, tla, klima, veter, voda itd.) nanj vplivajo živali in še posebej človek, je kompozicija fizičnih in antropogenih potez, ki dajejo določenemu teritoriju svojsko fiziognomijo in ustvarjajo enotno celoto, v kateri se navadno pojavljajo določene poteze (krajinska podoba). Krajina je tudi pregledno ozemlje, ki ga oko zajame z enim pogledom (vizualni prostor).

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (2002) je krajina razložena kot mejno ozemlje kake države, dežele. Če pa jo naglasimo drugače, postane krajina po SSKJ lahko slika, na kateri je upodobljena pokrajina. Torej slovar loči dve varianti tega termina.

Po navedbi Zakona o ohranjanju narave iz leta 1999 je krajina prostorsko zaključen del narave, ki ima zaradi značilnosti žive in nežive narave ter človekovega delovanja določeno razporeditev krajinskih struktur.

Problematika, ki nastane, je predvsem sledeča. Ali govorimo o razvoju v prostoru, se pravi človekovih dejavnostih, ali govorimo o samem prostoru, o fizičnih strukturah, ki ga sestavljajo? Se razvijajo dejavnosti v prostoru ali fizične strukture ali se razvija prostor kot tak? Nadalje ni jasno, ali lahko govorimo o krajini kot o prostoru ali je krajina del prostora. Torej lahko govorimo o razvoju krajine, namesto o razvoju prostora.

Marušič, 1998, razlaga krajino kot del zemeljskega površja, ki ga je moč dojeti s pogledom. Vendar mora imeti ta del zemeljskega površja nekatere značilnosti, da ga označujemo za krajino. V najsplošnejši definiciji je krajina odprt prostor, v katerem je zaznavna ohranjenost prvin naravne prvobitnosti, ene same ali več teh prvin. Poudarja pomembno razliko med krajinsko opredelitvijo krajinskega prostora in opredelitvijo arhitekturnega prostora.

Arhitekturni prostor je nadzorovan, zamejen, uokvirjen in zgrajen – skonstruiran, vsaj tak naj bi bil. Krajinski prostor človeku uhaja iz nadzora, je nedoločljiv v vseh svojih raznoterih razsežnostih. V njem mora biti zaznavna narava s svojo nedoločljivostjo in spontanostjo.

Kladnik, 1999: V večini primerov uporablja sopomenko za pokrajino, ki se (ne dovolj kritično) vse bolj uveljavlja v planerski, urbanistični in arhitekturni stroki pa tudi v novinarstvu in politiki. V geografiji, povzeti tudi po opredelitvah v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, priporočamo uporabo izraza krajina le v pomenu »pejsaža«, to je doživljajske podobe poljubnega dela zemeljskega površja, ki temelji predvsem na vidnem zaznavanju, torej v primerih, kadar izpostavljammo njegove estetske vidike. Sicer je tudi po navedenem viru pomen izraza povsem identičen z izrazom pokrajina, ki je starejši in (nekoč) bolj uveljavljen. V terminološki zmedi krajinski arhitekti (krajinarji) predlagajo rešitev, po kateri bi izraz pokrajina pomenil zgolj administrativno oziroma upravno ozemeljsko enoto. S tem naj bi krajina postala legaliziran predmet njihovega preučevanja, kar bi dodatno utemeljilo poimenovanje njihove stroke ter njenih strokovnjakov.

Po Strategiji prostorskega razvoja je krajina sestavljen prostorski sistem, v katerem se prepletajo naravne in kulturne sestavine. Je rezultat naravnih procesov in hkrati družbeno – ekonomskih tokov v prostoru. Razvija se v treh prevladujočih smereh: kot pretežno naravna, pretežno kulturna in pretežno urbana krajina. Za pretežno naravno ohranjeno krajino je značilna ohranjenost njene naravne zgradbe in možnost za neoviran potek naravnih procesov. To pomeni, da stopnjo naravne ohranjenosti krajine opredeljuje izključenost neposrednega človekovega delovanja v prostoru. Naravno ohranjena krajina se razvija na odmaknjenih predelih in v višje ležečih območjih, kjer so bivalni in delovni pogoji oteženi, naravni procesi pa intenzivni, zato je človekov razvoj omejen. Poselitev se ohranja na območjih, ki niso v koliziji z nevarnimi naravnimi procesi ali pa je to iz narodno obrambnih vidikov države pomembno.

O krajini govori Janez Marušič (<http://www.sigov.si/zmar/public/ib/2003/ib2-3.php#7>), ki se usmerja na prihodnost slovenskih krajin. Opozarja na prvine scenarijev, po vključitvi v Evropsko unijo. Prvine scenarijev bi lahko bile:

- okrepiti medsebojno odvisnost med urbanimi in podeželskimi območji,

- razvoj kmetijstva in podeželja graditi na inovativnosti in znanju,
- prostorsko artikulirati politike kmetijskega razvoja z opredelitvijo območij, kjer bi
- lahko razvijali intenzivnejše oblike kmetijske pridelave, območij raznovrstnih dejavnosti kmetijskih in drugih, ki kmetijstvo podpirajo, območij ekstenzivnega kmetovanja, marginalnih kmetijskih območij,
- ohranjati ali izboljšati naravno ohranjenost in biodiverzitetu krajin,
- varovati podeželska okolja in omiliti že dosežene obremenitve okolja,
- varovati in/ali izboljšati kulturne krajine.

Termin *krajina* je v velikem konfliktu s terminom *pokrajina*, kjer se velikokrat strokovnjaki ne morejo odločiti oziroma priti do popolnih razlag enega ali drugega termina. Namreč pojavi se nestrinjanje krajinskih arhitektov in npr. geografov (zgoraj razloženo). Nekateri trdijo, da gre za popolnoma različna termina, drugi pa menijo, da med njima sploh ne obstajajo kakršnekoli razlike. To se da tudi opaziti izven stroke kot takšne. Že v Slovarju slovenskega knjižnega jezika je razlaga za pojem pokrajina definirana kot področje oziroma območje, kjer se spet pojavi nestrinjanje med pojmom.

Termin 9: Parcela

Zakon o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot (ZENDMPE, Ur. l. 52/00, 7. člen) definira pojem parcele kot strnjeno zemljišče, ki leži znotraj ene katastrske občine in je v zemljiškem katastru označeno kot parcela s svojo parcelno številko.

V strokovni literaturi je zemljiška parcela osnovna zemljiška enota in hkrati osnovna evidenčna enota zemljiškega katastra in pomeni vsako strnjeno (neprekinjeno) zemljišče, ki ima določeno lego v prostoru, parcelno številko, mejo in površino.

SSKJ, 2002: Parcela je odmerjeni del zemljišča, določen glede na lastništvo ali namen uporabe.

Parcela v leksikonu (Kladnik, 1999) je opisana kot kos zemljišča istega lastnika in iste kmetijske kulture v eni katastrski občini. Je najmanjša in najbolj natančno opredeljena ter

izmerjena prostorska enota, ki se v zemljiškem katastru vodi pod določeno številko. Pripada enemu lastniku ali več solastnikom in omogoča pravni promet z zemljišči. Na posameznih parcelah je lahko posajenih več kultur, kar pri preučevanju rabe tal zmanjšuje preglednost.

Termin 11: Okolje

Zakon o varstvu okolja pravi (ZVO-1, Ur. l. 49/04, 3. člen), da je okolje tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja.

Pravna definicija okolja se nanaša na del narave.

Urbanistični terminološki slovar, 1975: Okolje so vsi zunanji pogoji in vplivi, ki delujejo na življenje in razvoj organizmov in so zanje življenjskega pomena; je vse, kar stimulira ali vpliva na vedenje posameznika ali grupe: bodisi notranji vir stimulacije, bodisi razmere in pojavi izven organizma, ki so lahko fizični, socialni ali kulturni.

Strokovna definicija okolja tega ne omenja kot del narave, ampak se omeji na pogoje in vplive, razvoj organizmov. Ne podaja okolja kot neposredni del narave, temveč preko stvari, ki so posredno del narave.

SSKJ, 2002: Prostor z določenimi značilnostmi, ki obdaja osebo ali stvar.

Splošna definicija okolja, ki zadovoljuje za nestrokovno predstavitev okolja.

Leksikon geografije podeželja (Kladnik, 1999) razlaga okolje samo skupaj v sintagmi fizično okolje in razlaga, da so to naravni (voda, prst, ozračje, podnebje ipd.) in biotični (živali, rastline, ljudje) dejavniki na določenem območju, ki posredno ali neposredno, takoj ali čez čas delujejo na človeka, vplivajo na njegov razvoj, zdravje in dobro počutje. Deli se na pravo naravno okolje in po človeku preoblikovano okolje (tehnično, delovno, bivalno in druga).

Strokovna definicija okolja torej vključuje pojem narava v povezavi naravno in umetno okolje.

Kot zanimivost še, da je bila presoja vplivov na okolje po ZVO (Uradni list RS, št. 32/93 in 1/96) uvedena kot poseben postopek, v katerem je treba ugotoviti, ali nameravani poseg v okolje, ki predstavlja potencialno nevarnost za okolje, lahko povzroči njegovo poškodbo ali

degradacijo, oziroma ali je ta poseg sploh možen z vidika posledic na okolje. Pri tem se je izhajalo iz enega izmed najpomembnejših načel varstva okolja, to je načela preventive, ki določa, da mora biti vsak poseg v okolje projektiran in izveden tako, da povzroči čim manjšo spremembo okolja in čim manjše tveganje za okolje.

Termin 12: Narava

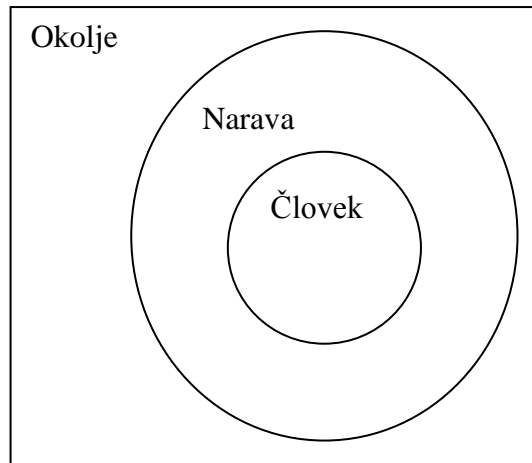
Narava (ZVO-1, Ur. l. 49/04, 3. člen) je celota materialnega sveta in sestav z naravnimi zakoni med seboj povezanih ter soodvisnih delov in procesov. Človek je sestavni del narave.

Urbanistični terminološki slovar, 1975: Narava je skupnost vseh pojavov, sil in snovi neživega in živega sveta.

SSKJ, 2002: Narava je del zemeljske površine, ki ga človek še ni bistveno spremenil.

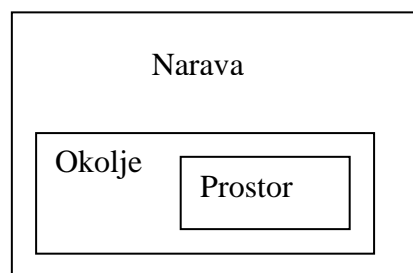
Razlaga po SSKJ ni zadovoljiva. Narava je del zemeljske površine, ampak se ne razume do kod je meja, kaj lahko človek spremeni in česa ne sme, da del zemeljske površine še vedno ostaja narava.

Narava in okolje sta si v definicijah zelo skladna in se da lepo razumeti, do kod seže narava oziroma do kod seže okolje in iz česa sta sestavljena. Narava in človekova dejanja zapolnjujeta okolje in človek je sestavni del narave. V grafičnem prikazu je lepo razvidna hierarhija omenjenih pojmov (Slika 3).

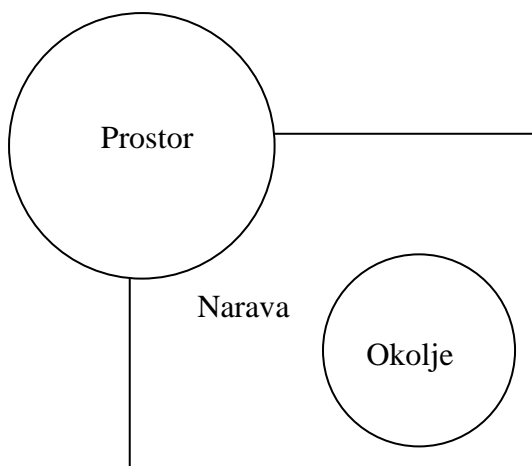
Slika 3: Shematični prikaz analize terminov po ZUreP-1 in ZVO-1.

Zgornji shematični prikaz orisuje povezavo med okoljem, človekom in naravo. Glede na isti vir (ZVO-1, ZureP-1), le da gre za prikaz povezave med okoljem, prostorom in naravo, je spodaj drugi shematični prikaz. Razlaga: glej str. 4. Iz prikaza je dobro razvidno, da narava kot jo definira zakonodaja, obsega res vse. Tudi celotno okolje in celoten prostor (Slika 4).

Slika 4: Shematični prikaz analize terminov po ZUreP-1 in ZVO-1

Če zgornje tri pojme raziskujemo po drugem viru (Urbanistični terminološki slovar, 1975), dobimo naslednji prikaz (Slika 5):

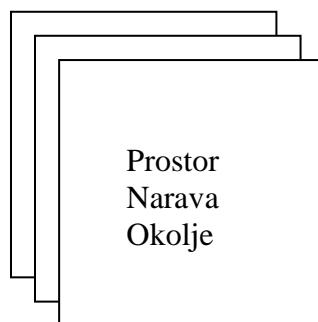

Slika 5: Shematični prikaz analize terminov po Urbanističnem terminološkem slovarju, 1975

Če razlage pojmov za lažje razumevanje malenkost poenostavimo, lahko rečemo, da je prostor ozemlje, ki ima določene lastnosti. Narava je skupnost pojavov in okolje predstavlja samo zunanje pogoje in vplive, ki so življenjskega pomena za organizme. Torej največji del pokriva zopet narava. V tem so definicije dokaj usklajene. Vendar pa prostor v urbanističnem terminološkem slovarju ni v celoti zajet v naravi, ampak je samo njen del, kot tudi okolje, le da okolje je celo vsebovano v naravi.

Torej obstaja groba razlika v definiranju in razlaganju istih pojmov v dveh različnih virih.

Zanimiva je tudi naslednja varianta pojmovnega sistema, ki izhaja iz same definicije vzdržnega prostorskega razvoja. Namreč ta pravi, da je prostor sestavljen sistem, ki ne obsega samo naselij, podeželja in drugih prostorov, kot so npr. industrijska območja, temveč obsega tudi naravo v celoti in okolje, ki obdaja človeštvo. Torej iz zgornjega lahko dobimo povsem novo shemo: Prostor, naravo in okolje na isti ravni, povezani v sistemu (Slika 6).

Slika 6: Shematični prikaz analize terminov iz definicije o vzdržnem prostorskem razvoju.

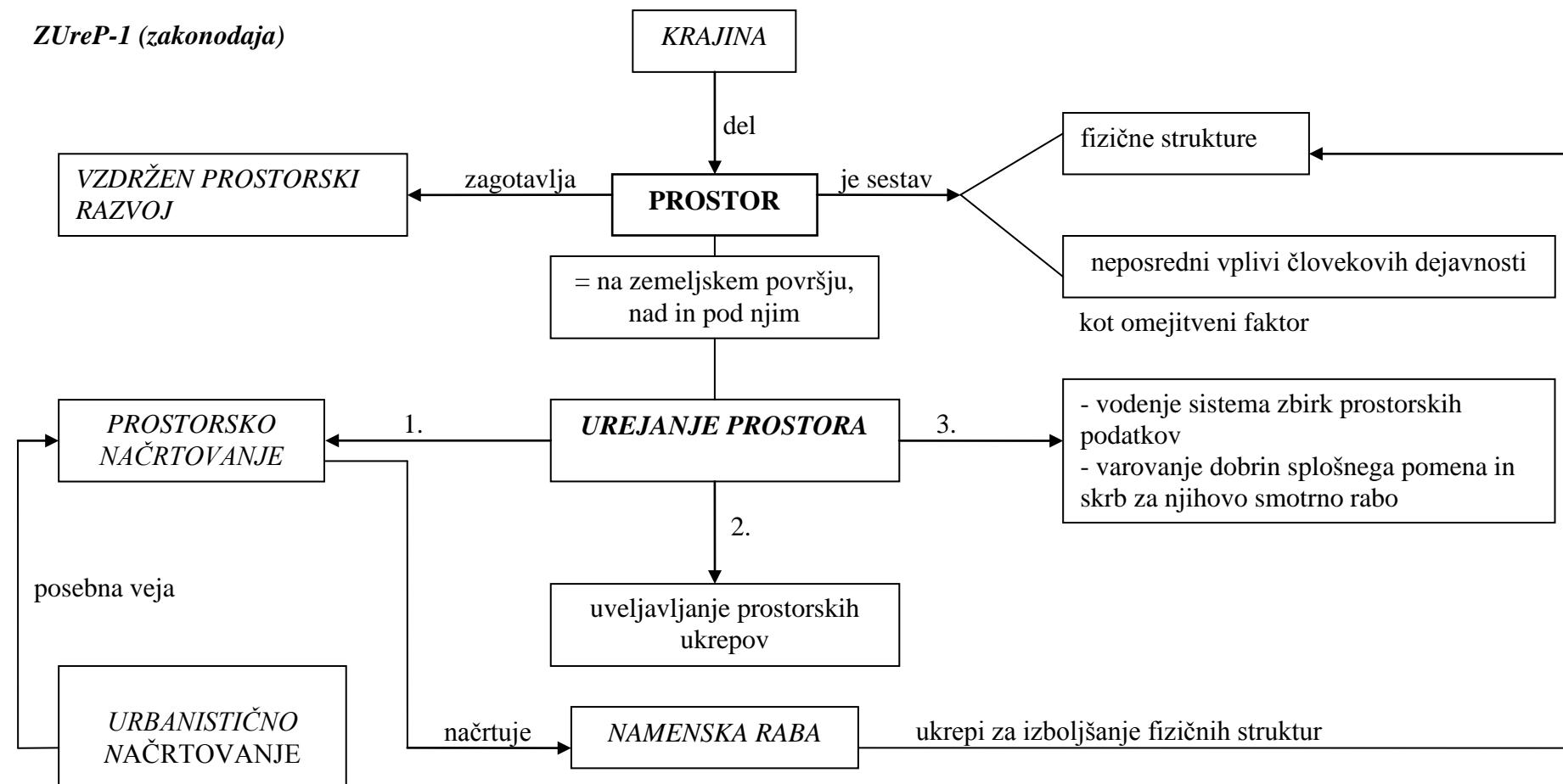
Termin 13: Kmetijska zemljišča

Veljavni zakon o kmetijskih zemljiščih (ZKZ, 2. člen) definira kmetijska zemljišča kot zemljišča, ki so primerna za kmetijsko pridelavo, razen stavbnih in vodnih zemljišč, ter za druge namene določenih zemljišč. Med kmetijska zemljišča spadajo tudi vsa zemljišča v zaraščanju, ki niso določena za gozd na podlagi zakona o gozdovih.

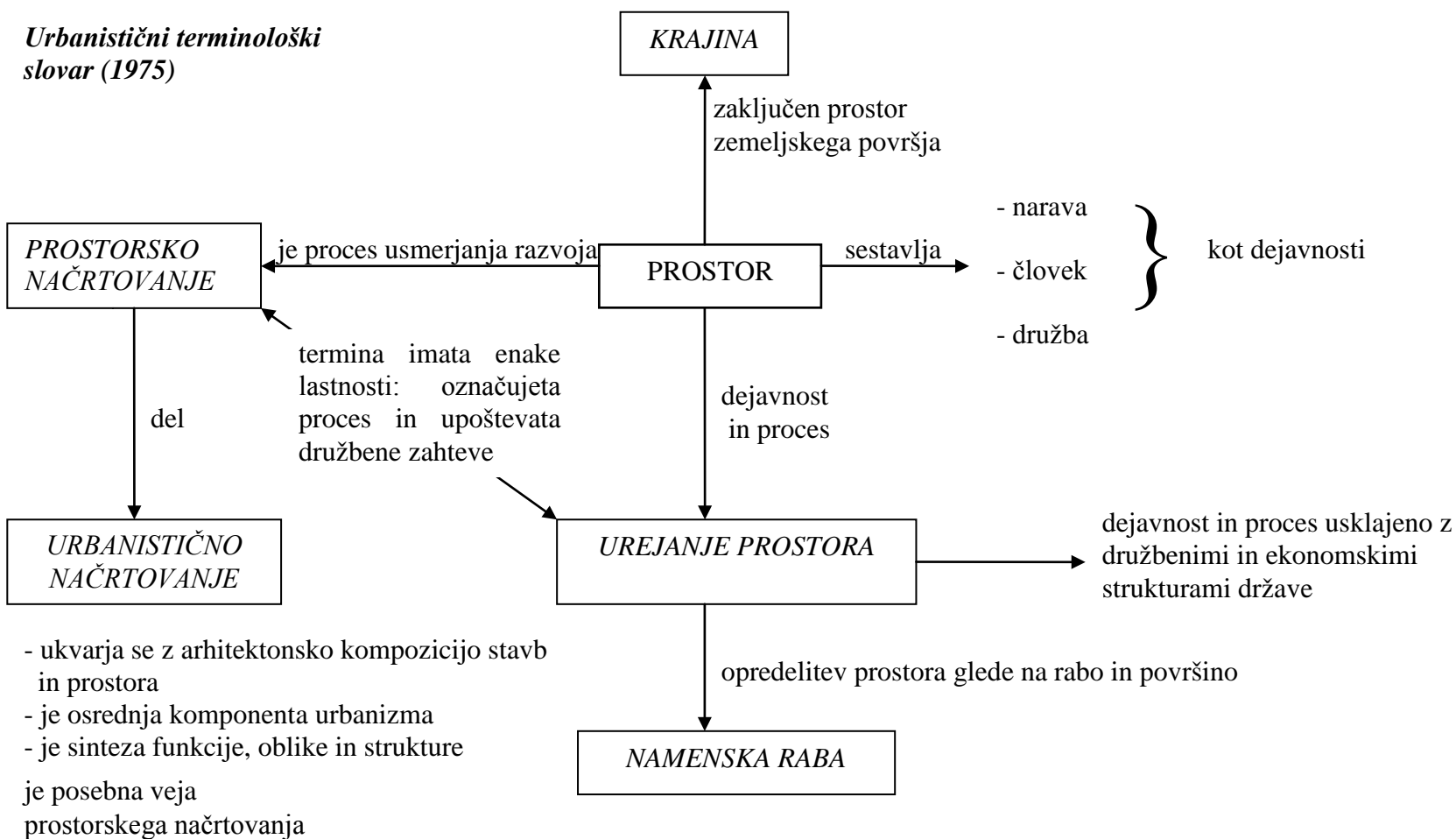
Urbanistični terminološki slovar, 1975: Kmetijska zemljišča so zemljišča, ki se izkoriščajo za kmetijsko proizvodnjo; obsegajo naslednje zemljiške kategorije: njive in vrtove, sadovnjake, vinograde, travnike, pašnike, ribnike ter trstičja in močvirja.

Urbanistični terminološki slovar poda osiromašeno definicijo kmetijskih zemljišč, saj ne govori oziroma ne našteva nobenih drugih površin razen kmetijska. Vsekakor bi bilo potrebno povedati, katera zemljišča ne spadajo zraven, tako kot to nazorno prikaže Zakon o kmetijskih zemljiščih.

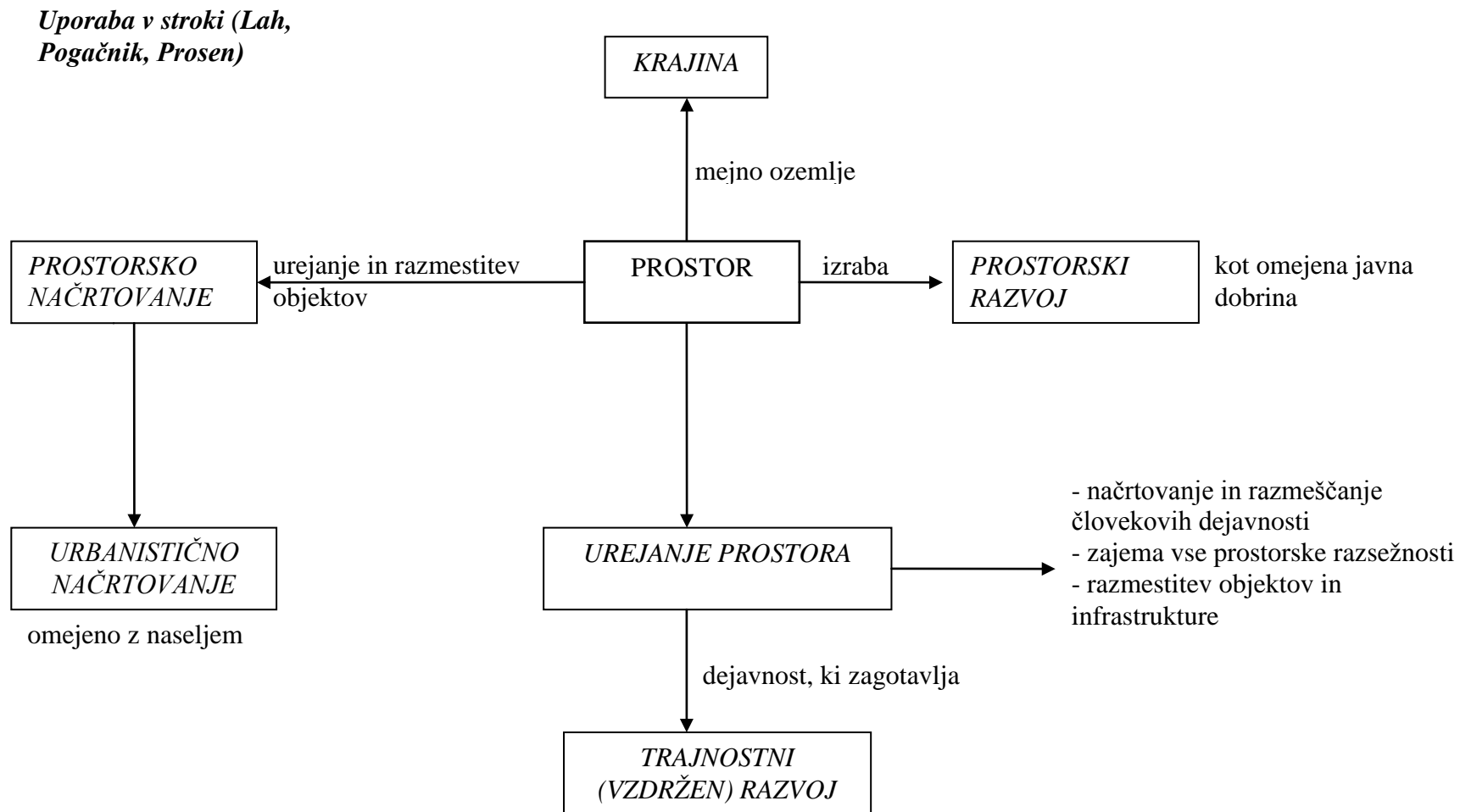
4.4 Grafični prikaz terminov

Slika 7: Grafični prikaz terminov, analiziran po ZUreP-1

Slika 8: Grafični prikaz terminov, analiziran po Urbanističnem terminološkem slovarju, 1975

Slika 9: Grafični prikaz terminov, analiziran po avtorjih: Lah, Pogačnik, Prosen

Iz zgornjih grafičnih prikazov se da jasno razumeti in je lepo pregledno, kaj posamezna področja pokrivajo glede razlag oziroma definicij posameznih terminov. Vidna je povezanost med njimi in tudi hierarhija, ki jo termini zavzemajo tako na področju zakonodaje, različne strokovne literature ali pa definicij starega urbanističnega terminološkega slovarja.

Prostor v zakonodaji (veljavnem ali prejšnjem zakonu o urejanju prostora) je definiran zelo ozko in večkrat so termini, povezani z njim, preveč strokovno in ozko usmerjeni. Podaja večkrat nejasne povezave med termini, ki so vezani na osnovni termin prostor. Vzrok za to je v tem, da vsak zakon predstavlja neko določeno področje, ki ga obravnava natančneje. Če imamo pred seboj Zakon o urejanju prostora, je jasno, da se vsi pojmi nanašajo na prostorsko komponento in ne na kakšno drugo, Zakon o ohranjanju narave govori o ohranjanju narave.

V zakonodaji ima prostorski razvoj pomembno vlogo, ker se veliko definicij veže nanj. Omenja se tudi vzdržni oziroma trajnostni razvoj, kar postaja v današnjem času temelj vsakega razvoja. Prostor je definiran kot prostor na zemeljskem površje ter tudi vse, kar je nad in pod njim (zelo nenatančno rečeno). Sestavljajo pa ga fizične strukture, ki tudi niso navedene, katere naj bi to bile. Prostor je omejen s človekovimi dejavniki oziroma njihovimi vplivi. Urejanje prostora je tudi ena glavnih definicij, ki je povezana predvsem z zbiranjem in vodenjem sistema zbirk prostorskih podatkov ter varovanjem dobrin splošnega pomena. Urejanje prostora pomeni prostorsko načrtovanje, saj se pri tem načrtuje namenska raba in ukrepi za izboljšanje fizičnih struktur. Urbanistično načrtovanje v tem primeru predstavlja nižjo raven kot prostorsko načrtovanje, saj se omejuje na poselitev in njeno urejanje. Urbanistični terminološki slovar podaja dokaj enakovredne razlage za termin prostorsko načrtovanje in za termin urejanje prostora. Če ne bi bili pozorni še na ostale vire, bi v skrajnem primeru lahko tudi zamenjali ta dva termina. Vendar to ni res, tega ne smemo. Namreč, tu se da opaziti razhajanje med časom, v katerem so nastale definicije terminov. Glede na zakon o urejanju prostora se pomen zgoraj omenjenih terminov ne da enačiti. Prostorsko načrtovanje predstavlja le eno od treh komponent urejanja prostora, poleg uveljavljanja prostorskih ukrepov in vodenja sistema.

Razlage, vezane na prostor, ki izhajajo iz starega Urbanističnega terminološkega slovarja, so malce drugače organizirane oziroma so drugače definirane. Pri tem prostor sestavljajo narava, človek in družba, ki predstavljajo neke vrste dejavnosti, ki se dogajajo v prostoru. Tudi

urejanje prostora je dejavnost in hkrati proces. Zelo slabo je v tem primeru definiran izraz namenska raba. Pojem urbanistično načrtovanje še vedno, enako kot v zakonodaji, predstavlja neko nižjo raven prostorskega načrtovanja, vendar se tudi definiciji razlikujeta. Da se lahko za prostorsko načrtovanje uporablja tudi sinonim urbanizem, je preširoko definirano. In na koncu še krajina, ki v tem primeru predstavlja zaključen prostor zemeljskega površja. Torej se lahko krajina smatra kot nadpomenka prostora, saj zaključuje širnost prostora, ki je nad in pod zemeljskim površjem.

4.5 Drogen primer urejanja prostora z Italijo

Razlog, da je za primer terminologije v našem okolju izbrana Italija, izhaja iz spoznanja, da je v Italiji urejanje prostora koncipirano različno, na drugačnih temeljih. Razlog za to je lahko tudi v drugače organiziranem študiju. Urejanje prostora, načrtovanje je zajeto v študiju gradbeništva oziroma v študiju arhitekture. Zato je zanimivo, na kakšen način oni interpretirajo pojme, koliko so obsežni v primerjavi s termini pri nas. Drugi razlog za izbor primerjave pa je v tem, da dosedanje primerjave z Anglijo in Nemčijo že obstajajo in jih niti ni malo.

Načrtovanje je proces, ki služi določanju primernega bodočega posega v prostor s pomočjo zaporedja odločitev.

V literaturi večinoma omenjajo, kaj ni načrtovanje, saj menijo, da je lažje ugotoviti, kaj ni, kot pa, kaj je načrtovanje.

- Načrtovanje ni izključno individualna dejavnost (stroka). Načrtovanje, kljub temu da ga načrtujejo strokovnjaki (posamezniki ali v skupini), ni usmerjeno potrebam posameznikov, ampak skupnim potrebam. Načrtovanje torej deluje na področju skupnih interesov in je usmerjeno k izvajanju skupnih odločitev javnih institucij, organizacij, ekonomskih subjektov in drugih komponent skupnosti.
- Načrtovanje ni sprejemanje odločitev, ki jih pogojuje večina. Torej večina ne sprejema odločitev, vsekakor ne, če te niso ustrezne.
- Načrtovanje ni izključno usmerjeno na sedanost. Usmerjenost na bodočnost je komponenta, ki kvalificira planiranje. Načrtovanje se ukvarja s problemi sedanosti,

projicirani v bodoče posege, ki vsekakor vsebujejo pomemben delež negotovosti. Posledično torej mora načrtovanje vsebovati tako napoved kot tudi preverjanje rezultatov načrtovanja.

- Načrtovanje ni rutinska zadeva. Problemi območja niso edinstveni in se ne morejo reševati s posnemanjem že obstoječih rešitev. Razlike med upravljanjem in načrtovanjem nam lahko priskočijo na pomoč, da ločimo profesionalno dejavnost načrtovanja od institucionalne dejavnosti pristojnih organov.
- Načrtovanje ima malo ali skoraj nič skupnega z metodologijo reševanja problemov (trial- and –error), tj. s poskusi.
- Načrtovanje ni samo zamisel zaželjene bodočnosti. Važno je razlikovati med utopično mislijo in planiranjem. Planiranje za razliko od utopije določa sredstva za doseg zaželjene bodočnosti.
- Načrtovanje ni samo ustvarjanje planov.

Kaj pa je načrtovanje (ker pač nekaj mora biti)? Načrtovanje je določena dejavnost za prostorsko, socialno in ekonomsko organizacijo, stremi k razvoju optimalne strategije za bodoče posege, za realizacijo celote zaželenih ciljev, rešitev specifičnih problemov v kompleksni stvarnosti.

Pri teh razlagah je opaziti, da so bistvo vsega načrtovanja družbeni odnosi, za razliko pri nas, ko družba ne zavzema tako visoke stopnje v procesu planiranja. Večjo stopnjo je dosegala v osemdesetih letih, če upoštevam dejstva, ki sem jih ugotovila pri razlagi terminov.

Za primer razlag terminov v povezavi z urejanjem prostora je naveden termin vzdržen prostorski razvoj. Tak tip razvoja naj bi garantiral enake možnosti rasti ugodja državljanov in ohranjanja pravic sedanjih in prihodnjih generacij pri uporabi področnih dobrin, ki med drugim vsebujejo naravne dobrine in njihovo ravnovesje ter naselja, infrastrukture ter kulturo kraja.

Če se povrnem na razlago, ki jo najdemo za vzdržen prostorski razvoj v naši zakonodaji, ni bistvenih razlik, le da pri nas zakon vključuje tudi varovanje okolja. V obeh primerih je velik pomen v zadovoljevanju potreb sedanje in prihodnje generacije.

Ti koncepti so bili razčlenjeni na Konferenci v Riu (1992), na kateri je bila podpisana cela vrsta programskih posegov, poimenovanih AGENDA 21 za vzdržen razvoj (tj. kaj je potrebno narediti v 21. st). Istočasno EU ustvarja »Peti program« vzdržnega oziroma trajnostnega razvoja, v katerem določa »polno in dejansko integracijo« naravovarstvenega vzdržnega trajnostnega razvoja vseh produktivnih dejavnosti tako instrumentov planiranja kot programiranja razvoja prostora.

(DEŽELNI ZAKON DEŽELE FURLANIJE JULISKE KRAJINE za prostorsko planiranje in urbanistiko z dne 18/11/1991, st. 051, objavljen v: Uradnem Listu Dežele FJK z dne 19/11/1991, N. 156).

5 ZAKLJUČEK

V središču obravnavane diplomske naloge so termini, ki so kakorkoli povezani s prostorom. Temeljni pojem je prostor. Po temeljitem pregledu različne strokovne literature, zakonodaje, predpisov, slovarjev itd. je bilo ugotovljeno, da večje razlike med razumevanjem in uporabo omenjenih terminov povzroči čas oziroma obdobje, v katerem je določeno strokovno delo nastalo. Ta trditev nakazuje na problem spreminjanja terminologije. Očitno je dinamika spreminjanja terminologije prepočasna. Problem lahko izhaja iz tega, da se v stroki premalo piše in da primanjkuje strokovnih revij. Opazi se premik v razumevanju.

Kaže se tudi razlika v različnih pomenih. Pri tem mislimo na pravni ali strokovni pomen terminov. Pravni pomen je strogo ožje definiran, medtem ko strokovni pomen ponavadi podaja več različic. Pravni pomen je lahko ožji od strokovnega, vendar lahko pride do prevelikih razhajanj v določenih razlagah terminov.

Določena problematika sloni na prevajanju oziroma prevzemanju tujk v naše besedišče. Pri tem se večkrat izgubi pravi pomen besede, saj velikokrat težko najdemo ustrezno sopomenko (npr.: urbanism (ang.)in urbanizem (slo.))

V ospredje je postavljena problematika, ki nas spremlja skozi celotno nalogo. Pri tem izpostavljam rabo pojmov prostorsko planiranje, načrtovanje kot tudi urbanistično planiranje, oblikovanje. Uporaba teh terminov je odvisna od časa, v katerem je delo nastajalo, v sedanjem času pa se vse več uporablja načrtovanje.

Sodelovanje s tujino, zlasti z Evropsko unijo in mednarodnimi organizacijami, nam odpira široko obzorje znanja in spoznavanja z različnimi okolji ali dejavnostmi. Stiki v tujih jezikih in zlasti vedno več znanja odseva tudi v slovenskem jeziku. Tako v tujih kulturnih območjih kot v slovenskem se oblikuje izrazje na podlagi izvornih pojmov in je zato podobno v različnih jezikih. Tako tudi k nam prihajajo tujke, ki so prevedljive le opisno. Marsikatera tujka ima tudi več pomenov. Večkrat slišimo npr. tujko *implementacija*, ki po nepotrebnem bremeni naš jezik, ker lahko s slovenskimi izrazi *izvajanje*, *uresničevanje*, *izpeljevanje*, *izpolnjevanje* ali *prirejanje* natančneje povemo, na kaj mislimo.

Strategija razvoja Slovenije za naslednjih deset let je strategija prenove in odpiranja trajnostnih razvojnih možnosti, s čimer prehajamo v novo dobo kulturnega standarda družbe. Spremeniti bo treba marsikaj v družbenem sistemu, v ustvarjalnosti in potrošnji ter tudi v življenjskih navadah, saj v teh tiči mnogo pasti za blaginjo naroda. V naslednjem desetletju pa bodo na vrsti že sonaravne modernizacije in razvoj novih dejavnosti, če bodo s to strategijo zagotovljene osnove in izpeljane priprave. Prihodnost Slovenije je trajnostni razvoj in ta vzorec (paradigma) je bistvo strategije, ki ima visoko postavljeni cilj: postati zelo razvita skupnost. Vse že razvite države so sredi reform ter razvijanja novih tehnologij in področij, pri čemer jim delajo težave socialne in okoljske šibkosti blaginje. Ne bodo se mogle izogniti reševanju nasprotja med bogatim in revnim delom sveta in ne nasprotja med gospodarskimi dosežki ter oslABLJENO naravo (Lah, 10. 7. 2004).

Tudi pri izrazu *okolje* ni vse preprosto. Okolje označuje Slovar slovenskega knjižnega jezika kot stvarni in duhovni svet z določenimi značilnostmi, ki obdaja človeštvo. Pridevnika *okoljski* slovar ne navaja, novi Slovenski pravopis (2001) ga ima, priporoča pa *okoljski*, ki ni običajen. Ostajamo pri *okoljskem* pojavu ali razvoju, ki je tudi uveljavljen.

Razvoj je prizadevanje za rast bruto domačega proizvoda in blaginje, kar poteka s prizadevanji za konkurenčnost gospodarstva. Ob tem moramo blažiti ali odpravljati pritiske na okolje. Tudi za gospodarstvo je nujno ohranjanje biotske raznovrstnosti in pokrajinske pestrosti, saj so njegovo bistvo ljudje. Mi smo del narave in tako kot narava nadaljuje svojo evolucijo, družba opušča ali ukinja, kar ji škodi, in razvija novo. Zato je logično, da so ekonomska, okoljska in razvojna strategija in politika usklajene, cilji in sredstva za izvajanje pa vsestransko pretehtano izbrani. Enako tudi izrazje.

Drugo, po pomenu pa sploh prednostno, je naše spoštovanje slovenske kulture in jezika. Z ljubeznijo do narave in dela ter s svojo kulturo je slovenska etnija sploh preživela vsa naravna in človeška neurja od prvotne skupnosti do oblikovanja naroda in nacije ter samostojne države. Tudi naša pot v prihodnost je odvisna od prostorske, okoljske in kulturne ozaveščenosti. V splet našega življenja spada skrb za upravni, znanstveni in pogovorni jezik, ki obravnava okoljske, tehniške, socialne in ekonomske pojme pri krojenju odnosov med družbo in naravo.

Kar je najpomembnejše za zaključek, je ocenitev in ovrednotenje rezultatov dela, in sicer gre za razlike med pojmovnimi sistemi različnih avtorjev. V prejšnjem poglavju so le-ti nazorno, shematično prikazani. V primeru so navedeni trije termini v pojmovnih sistemih, iz katerih je razvidno, kakšne razlike nastanejo med različnimi viri. Dejstvo je, da niti dva vira ne razumeta tri termine v istem medsebojnem razmerju.

In še nekatere ugotovitve:

- Nedopustljivo je razložiti termine samo z razlago besedne zveze. Tu naj navedem čisto konkreten primer. Termin namenska raba prostora se ne sme razložiti kot raba prostora z določenim namenom. Tega ne dela strokovnjak, ampak se tako lahko poigra tudi vsak nestrokovnjak, laik. Znano nam je, da se strokovnjak loči od nestrokovnjaka po uporabi strokovnih besed.
- Potrebno je paziti tudi pri povezovanju terminov v neko zaporedje oziroma hierarhijo. Potrebno se je osredotočiti na termin, ki je najbolj obsežen in najbolj pomemben za določeno področje, in potem z nizanjem ostalih pojmov ustvariti smiselno hierarhijo in jo tudi utemeljiti.
- Pokažejo se prevelike razlike v primerjanju terminov, definiranih v zakonodaji, ali terminov, kakor so razloženi v strokovnih delih. Ta problem se gotovo ne bi pojavljal, če bi obstajal nekakšen terminološki slovar, ki bi konkretno izpolnjeval vse naloge in ne samo nekaterih.
- Torej, pojavljajo se razhajanja v sami zakonodaji, razhajanja glede časa in tudi razhajanja v povezavi s pravnim in strokovnim vidikom.
- Zastavlja se vprašanje, ali je pravna podlaga premalo natančna, preozka za definiranje terminov urejanja prostora, ali pa je stroka preobsežna in je sodelovanje med njima premajhno. Bi morali delovati bolj usklajeno, da ne bi nastajala vedno nova zmeda?
- Dejstvo, da je področje snovanja terminološkega slovarja bilo že velikokrat v delu in da je nastalo že mnogo podobnih izdelkov, ni nujno dobro. Potrebna je neka oprijemljiva literatura, vendar mora biti kvalitetno izdelana, kajti če ne, ne koristi.

Za zaključek naj povem še, da je usklajena enotna terminologija eden izmed pogojev za razumevanje enotnega urbanističnega in regionalnega prostorskega načrtovanja. Vzporedno z razvojem urejanja prostora in prostorskega načrtovanja bi morala rasti tudi odgovornost za

jasno in enotno izrazoslovje, ki mora imeti začetek v jasni, dosledni, terminološko in vsebinsko enotno zasnovani zakonodaji ali dogovoru, vsaj pri obveznih elementih. V okvir zakonodaje bi morali vključiti tudi podrobnejša navodila za izdelavo urbanistične dokumentacije, njihov namen pa bi moral biti poleg enotne in primerljive vsebine urbanističnih dokumentov tudi enoten, vsem enako razumljiv urbanistični jezik. Enotna terminologija urejanja prostora bi morala v bodoče sloneti na dogovoru sodelavcev vseh, tudi raznih obrobni strok. Tako bi lahko prihranili veliko dela, časa in tudi finančnih sredstev tako občinam kot državi.

VIRI

Pogačnik, A. 1992. Urejanje prostora in varstvo okolja. Univerzitetni učbenik. Ljubljana, Univerza v Ljubljani: 252 str.

Pogačnik, A. 1999. Urbanistično planiranje. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. Ljubljana: str. 1-9.

Pogačnik, A. 2000. Urejanje prostora za tretje tisočletje. Študentska založba, Ljubljana: 178 str.

Lah, A. 1995. Leksikon Okolje in človek, Ljubljana.

Prosen, A. 1993. Sonaravno urejanje podeželskega prostora, Katedra za prostorsko planiranje na Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo. Ljubljana: str. 179.

Prosen, A. 1987. Planiranje podeželskega prostora. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Fakulteta za Arhitekturo, Gradbeništvo in Geodezijo, VTOZD Gradbeništvo in Geodezija. Katedra za prostorsko planiranje. Ljubljana: str. 196.

Urbanistični inštitut SR Slovenije. 1975. Urbanistični terminološki slovar, poskus interdisciplinarne obdelave. Gradivo za javno razpravo. Ljubljana: 402 str.

Bublin, M. 2000. Prostorno planiranje, Univerzitetna knjiga, Sarajevo, Studentska štamparija Univerziteteta u Sarajevu: str. 9-14.

Urejanje prostora 2, pregled novjših raziskav. 1990. Biotehnična Fakulteta, VTOA Katedra za krajinsko arhitekturo Ljubljana, Fakulteta za Arhitekturo, Gradbeništvo in Geodezijo, VTOZD Gradbeništvo in Geodezija, Katedra za prostorsko planiranje Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Urbanistični Inštitut Republike Slovenje, Znanstveni Inštitut Filozofske fakultete – Oddelek za geografijo, Ljubljana: str. 15, 23.

Stanič, I. 2001. Glosar prostorskega planiranja ter urbanističnega, krajinskega in arhitekturnega načrtovanja – Izhodišča. Ljubljana: str. 31.

Kladnik, D. 1999. Leksikon geografije podeželja. Inštitut za geografijo. Ljubljana: str. 1-20.

Braco-Mušič, V., Ogrin, D., Dimitrovska-Andrews, K., Golobič, M., Ploštajner, Z., Stanič, I. 2000. Globalna vizija prostorskega razvoja Slovenije. Faza dela: III. in IV. Urbanistični Inštitut republike Slovenije. Ljubljana: 28 str.

Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine, Evropska konferenca ministrov odgovornih za regionalno planiranje (CEMAT). 2000. Odbor visokih uradnikov, Hannover, 7.-8. septembra, str. 40.

Trajnostni urbani razvoj = Sustainable urban development = Nachhaltige Stadtentwicklung : zbornik = proceedings / mednarodni simpozij = [international symposium] Trajnostni urbani razvoj, 24.-25. november 1994, Maribor, Slovenija: Tehniška fakulteta, gradbeništvo, Maribor: str. 140-145.

Vrišer, I., Černe, A. 1990. Publikacija Urejanje prostora 2, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete – oddelek za geografijo, Ljubljana.

Vintar, Š. 2000/2001. Uvod v terminologijo. Študijska gradiva. Oddelek za prevajanje in tolmačenje, Filozofska fakulteta, Ljubljana.

Facoltà di Architettura di Palermo. Corso di Laurea in Architettura, Corso di Laurea in Pianificazione Territoriale, Urbanistica e Ambientale, a.a. 2001/2002.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana: DZS, 2002, XLVI, 1714 str.

Globalna vizija prostorskega razvoja Slovenije, končno poročilo, Urbanistični inštitut RS, oktober 2000, Ljubljana.

Košmrlj-Levačič, B.1998. Izimensko strokovno izrazje. V: Humar, M. (ur) Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje. Ljubljana: ZRC SAZU.

Mala splošna enciklopedija, tretja knjiga P-Ž, Ljubljana 1976.

Marušič Janez, arhitektov bilten, UDK 71/72, številka 139-140, julij 1998.

DEŽELNI ZAKON DEŽELE FURLANIJE JULISKE KRAJINE za prostorsko planiranje in urbanistiko z dne 18/11/1991, st. 051, objavljen v: Uradnem Listu Dežele FJK z dne 19/11/1991, N. 156.

http://www.gov.si/upr/doc/Prostor2020/Zbirka2020/01_TemeljneOpredelitvePR/1_7_GlobalnaVizija.pdf (17.2.2005).

http://www.ltfe.org/pdf/Statistika_inf_druzbe.pdf (18.5.2005).

<http://www.gov.si/svo/pdf/knj08.pdf> (18.5.2005).

<http://www2.arnes.si/~svinta/skripta.htm#namenter> (18.5.2005).

http://www.fu.uni-lj.si/personal/blaganje/01-POJMI_IN_PODROCJE_UREJANJA_PROSTORA_2004-2005.pdf (6.4.2005).

<http://www.gov.si/upr/doc/sprs.pdf> (31.3.2005).

http://www.arso.gov.si/podrocja/presoja_vplivov_na_okolje/ (5.7.2005).

<http://www2.arnes.si/~ssnmcnom5/sola/011135.htm> (21.7.2005).

http://www.sigov.si/zmar/projekti/srs/Stalisca/avgustin_lah.pdf (2.8.2005).

<http://www.forumpa.it/forumpanet/2001/10/16/casi.html> (3.5.2005).

<http://eddyburg.it/article/archive/44/40> (5.5.2005).

<http://www.lingue.regione.fvg.it/minor/sl/homepage.aspx> (5.5.2005).

http://www.sigov.si/zmar/projekti/srs/Stalisca/avgustin_lah.pdf (10.7.2004).

Zakon o urejanju prostora /ZUreP-1/. UL RS št. 800-01/89-1/20.

Zakon o urejanju prostora /ZUreP/. UL RS št. 18-930/84.

Zakon o zemljiški knjigi /ZZK-1/. UL RS, št. 58/2003.

Zakon o geodetski dejavnosti /ZGeoD/. UL RS, št. 810-01/91-2/11.

Zakon o varstvu okolja /ZVO-1/. UL RS, št. 001-22-49/04.

Zakon o varstvu okolja /ZVO/. UL RS, št. 32/93 in 1/96.

Zakon o ohranjanju narave /ZON/. UL RS, št. 31/2000 – popr.

Zakon o graditvi objektov /ZGO-1/. UL RS, št. 97/2003.

Zakon o kmetijskih zemljiščih /ZKZ/. UL RS, št. 7/91-I.

Zakon o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot /ZENDMPE/. UL RS, št. 52/00.

ISO 704 Principles and methods of terminology.

ISO 1087 Terminology – Vocabulary.